

SLOVENSKÁ AKADÉMIA VIED
Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky SAV

Ekonomické a sociálne súvislosti vstupu SR do EÚ - prínosy a riziká

Zhrnutie

© Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky Slovenskej akadémie vied, Bratislava, júl 2002

1. Štúdiá vypracovaná na základe uznesenia vlády SR č. 248 z 13. marca 2002
2. Riešiteľské pracovisko: Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky SAV
3. Riaditeľ ústavu a gestor štúdie: doc. Ing. Milan Šíkula, DrSc.
4. Koordinátor a vedúci autorského kolektívu: Ing. Richard Outrata, CSc.
5. Autorský kolektív:

Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky SAV:

PhDr. Ľubica Azudová

Ing. Viliam Belko

Ing. Daneš Brzica, PhD.

Ing. Herta Gabrielová, CSc.

Ing. Michaela Gajdošová, PhD.

Ing. Egon Hlavatý, DrSc.

doc. Ing. Ján Iša, DrSc.

PhDr. Vilma Juríčková, CSc.

Ing. Mária Kačírková

prof. Ing. Anton Klas, PhD.

Ing. Ľudmila Kormanová

PhDr. Rudolf Kostolanský

Ing. Ján Košta, CSc.

Mgr. Miroslav Kotov

Ing. Karol Morvay, PhD.

Ing. Ivan Okáli, DrSc.

Ing. Richard Outrata, CSc.

doc. RNDr. Viliam Páleník, PhD.

PhDr. Boris Petřík

Ing. Peter Stanek, CSc.

Ing. Ivan Šujan, CSc.

RNDr. Milota Šujanová

Ing. Jaroslav Vokoun

Katedra regionálneho rozvoja a geografie NF EU Bratislava:

Prof. Ing. Milan Buček, DrSc.

doc. Ing. Jozef Tvrdoň, CSc.

Ing. Dušan Slimák

RNDr. Alžbeta Ivaničková, CSc.

Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava:

Ing. Marián Božík

ÚVOD

Vstup do Európskej únie predstavuje jedinečnú historickú šancu a existenčnú potrebu, ktorá nemá z hľadiska národno-štátnych záujmov SR rozumnú alternatívu. Organickou súčasťou úspešného dobiehania prvej skupiny kandidátskych krajín je aj vypracovanie východiskovej štúdie o ekonomických a sociálnych súvislostiach vstupu SR do EÚ. Na základe uznesenia vlády SR č. 248 z 13. marca 2002 ju vypracoval Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky SAV.

Ústav sa už v predchádzajúcich rokoch venoval časťou svojej kapacity výskumu teoretických otázok a praktického priebehu integračného procesu v EÚ a niektorých implikácií vo vzťahu k Slovensku. Spracovanie prezentovanej štúdie však vyžadovalo presunúť ťažisko analytickej pozornosti na relatívne komplexné národohospodárske vyhodnotenie relevantných ekonomických a sociálnych aspektov vstupu Slovenska do EÚ, z tohto hľadiska identifikovať jeho silné a slabé stránky a aj aproximatívne kvantifikovať predpokladané efekty a náklady. Pre splnenie tohto náročného cieľa bolo nevyhnutné podstatne rozšíriť predmet skúmania o množstvo nových problémov, aktualizovať výsledky predchádzajúcich výskumov, získať a v súlade so zvoleným metodologickým postupom pretaviť a syntetizovať informácie z podkladových materiálov jednotlivých rezortov, do spracovania viacerých tém zaangažovať potrebný okruh externých autorov a inštitúcií, zakomponovať výsledky prieskumov pripravenosti a očakávaní podnikateľskej sféry a vziať do úvahy poznatky z rokovaní s predstaviteľmi Združenia priemyselných zväzov SR, Slovenskej obchodnej a priemyselnej komory, Konfederácie odborových zväzov SR a Asociácie zamestnávateľských zväzov a združení SR, ako aj z diskusie na seminári k predbežným výsledkom pripravovanej štúdie.

Základným cieľom prezentovanej štúdie bolo rozpracovanie relatívne ucelenej vedeckej argumentácie ekonomických a sociálnych súvislostí zdôvodňujúcich existenčnú opodstatnenosť politicko-strategického smerovania SR do EÚ. Pritom usiluje o vyvážený pohľad tak na prínosy ako aj na riziká. Na jednej strane identifikuje niektoré možné problémy a pravdepodobné, najmä počiatkové, časovo ohraničené riziká, na redukciu, resp. elimináciu ktorých je potrebné sústrediť pozornosť už v prípravnom období. Na druhej strane objasňuje širokú škálu prínosov, ktorých racionálne využívanie dáva záruku jednoznačnej dlhodobej výhodnosti integrácie SR do EÚ.

Uvedenému základnému cieľu boli podriadené nasledovné čiastkové ciele orientované na konkrétny posun poznania a využiteľnosť v predvstupovej hospodársko-politickej i širšej spoločenskej praxi:

- odhaliť existujúce disparity v ekonomike Slovenska v porovnaní s EÚ na makroekonomickej, sektorovej a odvetvovej úrovni a zdôvodniť kľúčový význam zvyšovania konkurencieschopnosti;
- na tomto základe simulovať relevantné scenáre možného vývoja ekonomiky SR a jeho sociálnych implikácií z hľadiska približovania sa k EÚ;
- aproximatívne kvantifikovať predpokladané náklady a prínosy vstupu, resp. nevstupu SR do EÚ v agregátnom, sektorovom a prierezo-vom členení;
- identifikovať priority prístupového procesu a prehĺbiť argumentáciu nevyhnutnosti prechodných období;
- charakterizovať adaptačnú pripravenosť podnikovej sféry na podmienky integrácie SR do EÚ;

- pre potreby aktualizácie strednodobej hospodárskej politiky poskytnúť námety na zmierenie integračných rizík a na vytváranie vhodných podmienok využívania výhod integrácie;
- poskytnúť východiskovú integračnú orientáciu pre rozpracúvanie sektorových, odvetvových a regionálnych politík a koncepcií;
- inšpirovať a orientovať podnikateľov na rýchle organické začlenenie integračných súvislostí a podmienok adaptačnej stratégie;
- poskytnúť objektívnu argumentáciu na zrealňovanie očakávaní občanov a sociálnych partnerov od vstupu SR do EÚ.

Skúsenosti z prípravy a priebehu seminára k predbežným výsledkom tejto štúdie a najmä charakter viacerých názorov a stanovísk, ktoré sa v tejto súvislosti prezentovali v masovokomunikačných prostriedkoch ukázali, že by mala okrem vyššie uvedených prispieť aj k plneniu niekoľkých špecifických cieľov.

Výsledky štúdie by mali významne prispieť k prekonávaniu nízkej a nedostatočnej informovanosti a ňou podmienených nereálne optimistických ako aj prehnane pesimistických očakávaní. Súvisí s tým aj pomerne rozšírená predstava, že veľký rozsah problémov a ťažkostí našej ekonomiky a najmä náročnosť ich riešenia sú alebo budú spojené a vyvolané vstupom do EÚ. V tejto súvislosti je úlohou štúdie ukázať, že rozhodujúcu časť problémov by sme museli v podmienkach zostrenej globálnej konkurencie tak či tak riešiť a že práve účasť v integračnom procese nám môže uľahčiť a urýchliť nevyhnutnú globalizačnú adaptáciu. Ak sa budeme efektívne pripravovať na vstup do EÚ a racionálne využívať šance a možnosti s tým spojené, bude začlenenie do integrovaného hospodárskeho priestoru pôsobiť ako katalyzátor účinnej adaptácie našej ekonomiky. V tomto zmysle štúdia sleduje tiež určitý mobilizačný cieľ napomôcť prekonávaniu pasívne vyčkávacích názorov a postojov a prispieť k zvýšeniu motivácie zameranej na to, aby všetky štruktúrne súčasti našej ekonomiky na každej úrovni čo najúčelnejšie využili čas zostávajúci ešte do vstupu SR do EÚ k zlepšeniu našej pripravenosti využívať výhody a zvládať riziká integrácie.

V súvislosti s koncepciou prezentovanej štúdie a charakterom vypovedacej hodnoty jej záverov je potrebné zdôrazniť niektoré skutočnosti. Hoci sa autori pri jej spracovaní mohli opierať aj o skúsenosti z podobných prác v zahraničí, má jej spracovanie vo viacerých smeroch pioniersky charakter. Nielenže je u nás prvou prácou tohto druhu, ale jej spracovanie muselo vychádzať z našich značne odlišných podmienok tak z hľadiska konkrétnej situácie a stavu slovenskej ekonomiky, ako aj z hľadiska relatívne malej disponibilnej riešiteľskej kapacity, rozsahu a kvality podkladových materiálov, dostupnosti niektorých špecifických údajov, ako aj krátkosti času v rámci určeného termínu spracovania.

V súvislosti s chápaním vypovedacej hodnoty štúdie je potrebné upozorniť, že je podmienená viacerými faktormi, z ktorých najdôležitejším je to, že prístupový proces a začleňovanie do štruktúr EÚ má charakter približovania sa k pohyblivému cieľu. To znamená, že výsledky úsilia autorov, čo najviac z relevantných hľadísk kvantifikovať náklady a prínosy, nemožno interpretovať ako "tvrdé" údaje. Kvantifikácie, získané aj na základe modelových simulácií a prepočtov, poskytujú len základnú orientáciu o možnom smerovaní príslušných procesov, no konkrétne údaje o ich reálnom priebehu môžu a spravidla aj budú v rámci určitých rozpätí v rôznej miere oscilovať v závislosti od vývoja a zmien konkrétnych podmienok tak v EÚ, ako aj v našej ekonomike. To je aj dôvod, pre ktorý je potrebná cyklická aktualizácia štúdií o ekonomických a sociálnych súvislostiach vstupu a pôsobenia v EÚ.

Vypracovaná štúdia v jej plnom znení (393 s.) je rozdelená na dve základné časti. Prvá prezentuje analýzu východiskovej ekonomickej a sociálnej pozície SR v súčasnej etape priprav-

ného procesu na vstup do EÚ. Druhá, ťažisková časť prináša relatívne ucelenú identifikáciu špecifických prínosov a rizík spojených so vstupom SR do EÚ. Súčasťou štúdie je aj toto Zhrnutie, ktoré syntetizuje najdôležitejšie závery a formuluje odporúčania pre hospodársku politiku. Uvádzame ho v predloženom zošite.

Autori si uvedomujú, že prezentovaná štúdia nemohla dať vyčerpávajúcu odpoveď na všetky relevantné otázky, že viaceré problémy ostávajú otvorené a že v ďalšom kole prác ešte pred predpokladaným vstupom do EÚ bude nevyhnutné štúdiu nielen aktualizovať, ale aj metodologicky i obsahovo zdokonaľiť a obohatiť. Z tohto dôvodu oceňujeme pripomienky oponentov a námety z diskusie na seminári, ktoré sme v tejto verzii Zhrnutia už uplatnili.

1. EKONOMICKÁ A SOCIÁLNA POZÍCIA SR NA PRAHU VSTUPU DO EÚ

Makroekonomický a inštitucionálny rámec vstupu do EÚ

Jedno zo základných (kodanských) kritérií, ktoré musia splniť krajiny prijímané do EÚ, je vytvorenie funkčnej trhovej ekonomiky. Jej prvým znakom je dosahovanie trvalého hospodárskeho rastu (rastu HDP) na úrovni, ktorá svedčí o dostatočnej konkurencieschopnosti krajiny a o schopnosti postupne odstraňovať jej hospodárske zaostávanie za terajšími členskými štátmi EÚ (riešiť jej konvergenčnú úlohu).

Ekonomickú konvergenciu SR k EÚ nemožno redukovať na hocijako rýchle rozširovanie ekonomických aktivít alebo produkcie v ich terajšej podobe. Určujúcou súčasťou obsahu konvergenčnej úlohy Slovenska je uskutočnenie kvalitatívnych zmien vo výrobe a v štruktúre produkcie výrobkov a služieb na báze štruktúrnych zmien v systémovom a inštitucionálnom rámci. Len tak bude možné zabezpečiť, aby sa tvorba HDP na 1 obyvateľa SR približovala k úrovni EÚ-15 zhruba rovnakým tempom, akým sa po 2. svetovej vojne približovala hospodárska výkonnosť západnej Európy k výkonnosti USA.

Vývoj tranzitívnych ekonomík aj jeho porovnanie s vývojom hospodárstva v krajinách EÚ dokazuje, že nevyhnutnou podmienkou zabezpečenia trvalého a na riešenie konvergenčnej úlohy dostatočne vysokého tempa rastu je jeho rovnomernosť. Tá je zasa (aj o tom hovoria praktické skúsenosti) výrazne podmienená udržiavaním ekonomiky v stave rovnováhy, čo si vyžaduje tak zodpovednú hospodársku politiku, ako aj, ba na Slovensku rovnako ako v ďalších v tranzitívnych ekonomikách predovšetkým, dôsledné dokončenie reforiem.

Zdôrazňovaním významu udržiavania makroekonomickej stability pre dosahovanie dlhodobých vysokých temp hospodárskeho rastu (a tým aj pre konvergenciu hospodárstva SR s krajinami EÚ) nemá byť požiadavka rovnováhy nadradovaná potrebe zvyšovať hospodársku výkonnosť. Najmä ak by malo ísť o dosahovanie rovnováhy za každú cenu, teda aj za cenu obmedzovania rozvojových zdrojov a výsledkov. Vo vzťahoch medzi stabilitou a rastom pôsobí kauzalita obojsmerne. Dôraz na jednu z jej stránok, a najmä na smer impulzov prúdiacich od rovnováhy k rastu sa kládol len preto, lebo Slovensko usilujúce sa o vstup do EÚ má tranzitívnu ekonomiku so silnými nerovnováhotvornými faktormi a málo účinným rovnováhotvorným mechanizmom. Celkovo platí, že zmyslom vzťahu medzi rastom a rovnováhou, zbaveného akejkoľvek jednostrannosti, je nepochybne hospodársky rast zabezpečujúci postupnú modernizáciu slovenskej ekonomiky ako základ kvalitatívne pochopenej ekonomickej konvergenencie SR s krajinami EÚ.

Cykly oslabovania a posilňovania makroekonomickej rovnováhy sú charakteristické aj pre krajiny, ktoré pristúpili k EÚ pri jej predchádzajúcich rozšíreniach. Jednoznačne však nemož-

no potvrdiť, že by samotný vstup do EÚ v krátko- či strednodobom horizonte prispel k (de)stabilizácii makroekonomického vývoja.

Nie samotná integrácia, ale skôr v súčasnosti pôsobiace vnútorné vlastnosti fungovania slovenskej ekonomiky sú hlavným rizikovým faktorom ohrozenia jej stability. Chronický sklon k nerovnováhe, spôsobený nedostatočnou úrovňou konkurenčnej schopnosti, bol už viackrát len dočasne eliminovaný rôznymi súbormi stabilizačných opatrení.

V produkcii zakódovaná vysoká náročnosť na medzispotrebu a náročnosť na dovoz spôsobuje zraniteľnosť ekonomiky. Tá je navyše vystupňovaná v dôsledku náchylnosti verejných financií reprodukovať deficity a dlhy.

Ani po niekoľkých pokusoch o makroekonomickú stabilizáciu nemožno hovoriť o jej trvalo uspokojujúcom stave. Záverečná fáza príprav na vstup do EÚ musí teda byť fázou obozretnej fiškálnej politiky kombinovanej so snahou o reformu problémových oblastí verejného sektora. Spolu s odstraňovaním ďalších deformácií trhového prostredia by to malo viesť k vytvoreniu takých podmienok, ktoré umožnia slovenskej ekonomike správať sa ako štandardná trhovú ekonomiku a eliminovať tak špecifické - transformačné faktory pôsobiace na cykly kolísania rovnováhy.

Sústavné udržiavanie vysokej miery investícií slovenského hospodárstva možno považovať za jeho komparatívnu výhodu prispievajúcu k zachovaniu jeho dlhodobu vysokého tempa rastu HDP. Investičná náročnosť hospodárskeho rastu dosiahla na Slovensku v pomere k iným tranzitívnym ekonomikám vcelku uspokojivú hodnotu. Bola tiež nižšia ako bol priemer v EÚ-15 a v jej južnom krídle.

Vlastné akumulčné zdroje SR sa v rokoch 1993-2000 zväčšovali o cudzie zdroje vo väčšom rozsahu než v iných tranzitívnym ekonomikách. To na jednej strane posilnilo investičný potenciál Slovenska, no na druhej strane ohrozilo jeho makroekonomickú stabilitu preto, lebo v zahraničných zdrojoch najmä do roku 1998 vr. prevažovali úvery (v značnej miere so štátnou garanciou) nad priamymi zahraničnými investíciami.

Vážnou otázkou je vplyv vstupu do EÚ na vývoj situácie na trhu práce. Analýza trendov, ktoré na ňom pôsobia, naznačuje, že v slovenskej transformujúcej sa ekonomike už fungujú sily, ktoré (po prekonaní súčasného ochabnutia svetového hospodárstva) v strednodobom časovom horizonte, a teda už v horizonte možného prijatia SR do EÚ sú schopné navodiť trvalejší obrat v doteraz nepriaznivom vývoji zamestnanosti aj nezamestnanosti.

Fiškálna politika bola v zisťovanom období poznačená nerovnováhou vo verejných financiách. Tá bola v rokoch 1996-1998 dôsledkom preexponovaného úsilia o priamu podporu hospodárskeho rastu a v rokoch 1999-2001 rezultovala aj z nákladov na reštrukturalizáciu bankového sektora pri nedostatočnom postupe transformácie v zdravotníctve, sociálnom zabezpečení a školstve.

Vývoj verejných financií v roku 2002 svedčí o tom, že ich reforma nie je uvedená do stavu zabezpečujúceho ich trvalý pozitívny vplyv na makroekonomickú stabilitu.

Zaostávanie inštitucionálnych reforiem (charakteristické pre doterajšie fázy transformácie) umožňovalo síce krátkodobé pozitívne výsledky v menovom vývoji, ale za cenu narastania dlhodobých problémov a poklesu kurzu slovenskej koruny. Ukázalo sa teda, že nominálna konvergencia sa stane reálne dostupnou až po vykonaní všetkých štruktúrnych zmien potrebných na to, aby na Slovensku bola štandardne fungujúca trhovú ekonomika.

Poznatky z transformácie menších otvorených ekonomík poukazujú na to, že úspešné prointegračné smerovanie SR si bude vyžadovať dlhodobejšiu stabilizáciu menovej rovnováhy, ktorá v malej (a na vonkajšie vplyvy citlivej) slovenskej ekonomike potrebuje značnú mieru pružnosti a rýchleho prispôsobovania vonkajším vplyvom. Aj z menového pohľadu pôjde teda o zabezpečenie takého tempa hospodárskeho rastu, ktoré podporí stabilný, rovnomerný menový vývoj. Z uvedených hľadísk nemožno považovať za reálne usilovať sa o predčasnú menovú integráciu začlenením do systému spoločnej meny, bez dokončenia rozhodujúcich transformačných úloh.

Jeden z hlavných predpokladov prijatia SR do EÚ je vytvorenie inštitucionálnej štruktúry adekvátnej štruktúre členských štátov EÚ.

Hlavnou oblasťou inštitucionálnych reforiem je v súčasnosti harmonizácia právneho systému SR a EÚ (prijímanie *acquis communautaire*). Zmyslom *acquis* je vytvorenie inštitucionálneho rámca vhodného na efektívne vykonávanie ekonomických, sociálnych, správnych a iných aktivít. Slovensku sa podarilo pomerne rýchlo dobehnúť ďalšie kandidátske krajiny v prijímaní prístupových kapitol.

Súčasťou inštitucionálnych reforiem je aj posilnenie vymáhateľnosti práva, ktoré je determinované nielen formálnymi (mechanizmy fungovania súdnictva a prokuratúry), ale aj neformálnymi inštitúciami. K posunu vo formálnych inštitúciách má prispieť prebiehajúca reforma súdnictva, zameraná na zlepšenie práce sudcov a skrátenie lehôt súvisiacich s riešením jednotlivých prípadov. Zmena v neformálnych inštitúciách zahrňujúcich hodnotové orientácie a vzorce správania má dlhodobejšiu povahu.

Ako významná úloha v oblasti inštitucionálnych reforiem zostáva posilnenie inštitúcií a mechanizmov súvisiacich s efektívnym a kontrolovateľným riadením finančných prostriedkov ES.

Východisková úroveň konkurenčnej schopnosti slovenskej ekonomiky

Hlavnou prioritou pre kandidátske krajiny v príprave na vstup do EÚ je reálna konvergencia ekonomiky. Identifikácia problémov reálnej konvergenie sa väčšinou skúma z pozície dosiahnutej úrovne konkurenčnej schopnosti ekonomiky, ktorá sa vo všeobecnosti považuje za pomerne vyčerpávajúci funkčný prejav reálnej ekonomiky. Dokonca sa na ňu viažu aj kodanské kritériá, ktoré práve zdôrazňujú (okrem iného) schopnosť vyrovnat' sa s konkurenčným tlakom a trhovými silami v EÚ.

Aj Slovenská republika ako kandidátska krajina na členstvo v EÚ stojí pred úlohou naplnenia uvedeného kritéria, pretože úroveň konkurencieschopnosti ekonomiky SR vo všeobecnosti je zatiaľ relatívne (v porovnaní s vyspelými krajinami) nízka.

V hrubom domácom produkte v parite kúpnej sily na obyvateľa dosahuje Slovensko len 49 % priemernej úrovne EÚ. Pritom z kandidátskych krajín strednej Európy nižšiu úroveň ukazovateľa má len Poľsko.

Prejavom nízkej konkurenčnej schopnosti je aj úroveň deficitu obchodnej bilancie, kde Slovensko v období 1994-1999 dosahovalo takisto spolu s Poľskom najvyšší podiel deficitu na HDP (-7,2 %). Nízku konkurenčnú schopnosť potvrdzuje aj to, že slovenská ekonomika v porovnaní s ostatnými kandidátskymi krajinami má najnižší podiel domácej výroby na domácom dopyte (spotrebe a investíciách).

Avšak závažné je najmä to, že hlavné riziká konkurenčnej schopnosti slovenskej ekonomiky na prahu jej vstupu do EÚ sú vyvolané predovšetkým hlbokým zaostávaním produktivity. Tá dosahuje zhruba tiež len polovičnú úroveň priemeru EÚ (HDP, USD, PPP na pracovníka), resp. len približne 20 % v prepočte bežným výmenným kurzom. Ostatné kandidátske krajiny strednej Európy (okrem Poľska) majú túto úroveň produktivity voči EÚ vyššiu.

Nízka porovnateľná úroveň produktivity súčasne spôsobila, že nárast cien v rokoch 1994-1999 sa "prelial" do znehodnotenia kurzu, hoci len čiastočne, lebo kurz bol do roku 1998 fixovaný. Preto nedochádzalo k rýchlejšiemu rastu porovnateľnej cenovej hladiny, resp. k znižovaniu kurzovej odchýlky, čo sú ďalšie najvýznamnejšie indikátory úrovne konkurenčnej schopnosti ekonomiky. Preto cenová hladina na Slovensku dosahovala ku koncu roka 2000 len 36 % priemernej úrovne EÚ, resp. hodnotu výmennej odchýlky (Exchange Rate Deviation Index - skr. ERDI) asi 3,0. Relácie dosiahnuté koncom 90. rokov v ostatných kandidátskych krajinách boli výrazne priaznivejšie: porovnateľná cenová hladina (CPL) v ČR dosiahla 39 %, v Maďarsku 43 %, v Poľsku 48 % a v Slovinsku dokonca 65 % priemeru EÚ-15. V Španielsku, Portugalsku a Grécku v roku vstupu sa CPL pohybovala medzi 50-70 % priemeru vtedajšieho Európskeho spoločenstva.

Hoci rozhodujúcou príčinou nízkej CPL je nízka produktivita práce, ktorá odzrkadľuje aj nízku úroveň kvalitatívnej konkurenčnej schopnosti SR, najmä v spracovateľskom priemysle, určitý podiel na tom má aj udržiavaná pomerne nízka inflácia v období 1994-1999. Zatiaľ čo v SR sa v tomto období pohybovala v priemere na 8,7% úrovni, Maďarsko a Poľsko vykázalo až 18 % infláciu. V Slovinsku, napriek značnej inflácii na začiatku 90. rokov, alebo ešte skôr, zaznamenali v rokoch 1994 až 1999 aj tak 9 % infláciu.

Na nízkej porovnateľnej cenovej hladine v SR sa však podieľajú aj sťažené podmienky predaja na svetových trhoch. Značnú časť tovarových trhov ovládajú nadnárodné spoločnosti, ktoré vo väčšine prípadov reprezentujú značkové firmy s dobrou tradíciou a povest'ou (goodwill-om). Presadiť sa na týchto trhoch znamená buď stať sa súčasťou týchto firiem, najmä vo forme joint-venture, alebo pristupovať na značné cenové ústupky vo forme cenových zliav. Navyše, výrobcovia z kandidátskych krajín spravidla musia prekonávať, hlavne pri finálnych výrobkoch, nedôveru odberateľov, že prichádzajú z krajín bývalého východného bloku, čo je automatické označenie pre nízku kvalitu, a teda rizikový obchod. Táto nelichotivá povest' nových neznámych firiem a značiek z kandidátskych krajín sa nespravodlivo generalizuje, a zväčša je spojená s cenovou zrážkou ako kompenzáciou uvedených nevýhod.

Okrem toho tu pôsobí moment netrhovo stanovených vnútrokocernových realizačných cien pri vývoze. Tieto ceny môžu byť oproti trhovým cenám nižšie vzhľadom na prerozdelenie procesy vnútri týchto koncernov.

Medzinárodnú konkurencieschopnosť ekonomiky, samozrejme okrem makroekonomickej dimenzie, je dôležité sledovať aj na nižšej agregáčnej úrovni, teda na úrovni odvetví či homogénnych skupín komodít.

Štruktúra slovenského vývozu sa v posledných rokoch podstatne zlepšila, najmä poklesom skupiny surovinovo, energeticky a kapitálovo náročných komodít v prospech komodít náročných na vedu a výskum, všeobecne označovaných ako sofistikované. Ich podiel dosiahol v roku 2000 približne 44 % a významne sa ním priblížil k hospodársky vyspelým krajinám EÚ, ako aj k ČR, Maďarsku a Slovinsku.

Slovensko zaznamenáva relatívne vyššiu konkurencieschopnosť pri menej spracovaných výrobkoch (pri surovinovo, energeticky a kapitálovo náročných a pracovno-náročných komoditách) v porovnaní s výrobkami náročnými na vedu a výskum, ktorých podiel v exporte sa zvý-

šil. Pri surovinovo, energeticky a kapitálovo náročných tovaroch Slovensko realizuje najvyššie konkurenčné výhody na trhu EÚ aj v porovnaní s ostatnými kandidátskymi krajinami, zatiaľ čo pri pracovne náročných tovaroch tu majú lepšiu pozíciu Poľsko a Slovinsko. Pokiaľ ide o tovary náročné na vedu a výskum, spomedzi kandidátskych krajín má Slovensko v tomto segmente tovarov vážneho konkurenta na trhoch EÚ najmä v Maďarsku, Slovinsku, a takisto v Českej republike.

Nízka kvalitatívna konkurenčná schopnosť sa ešte stále odráža v nepriaznivých absolútnych výmenných reláciách (terms of trade). Kilogramové ceny vývozu (jednotkové hodnoty vývozu) oproti dovozným cenám (čiže oproti zahraničiu) boli v roku 2000 stále ešte nižšie, hoci došlo k zlepšeniu. Najvyššiu disparitu zaznamenávajú práve energeticky a kapitálovo náročné komodity (v podstate tovary s nízkym stupňom spracovania), čo je tiež dôkazom ich najpriaznivejšej konkurencie cenou. Potešiteľné je, že k značnému priblíženiu kilogramových cien vývozu a dovozu v roku 2000 došlo pri sofistikovaných výrobkoch. Je možné, že to ovplyvňujú predovšetkým spoločnosti so zahraničnou účasťou, ako je napríklad Volkswagen a ďalšie.

Doterajšie analýzy konkurencieschopnosti aj slovenskej ekonomiky potvrdzujú hypotézu o produktivite práce ako rozhodujúcom determinante rastu konkurencieschopnosti. Teda hlavný problém zvýšenia konkurencieschopnosti slovenskej ekonomiky spočíva v znižovaní zaostávania v produktivite práce v kombinácii so zvyšovaním miery pridanej hodnoty v hrubej produkcii.

Slovensko dosahovalo v roku 1997 pri obchodovateľných tovaroch (v priemysle) iba 32 % úrovne produktivity práce z pridanej hodnoty vo vybraných vyspelých krajinách EÚ. Bolo to výsledkom podstatne vyššej produktivity z hrubej produkcie (49 %), a naopak podstatne nižšej miery pridanej hodnoty (23 % oproti 36 %). Najpriaznivejšiu reláciu v tomto smere má najmä Slovinsko a ČR, keď dosahujú popri vyššej produktivite z hrubej produkcie aj relatívne vyššiu mieru pridanej hodnoty.

Cesta k zvýšeniu produktivity práce vo výrobe obchodovateľných tovarov vedie, ako ukazujú trendy vo vyspelých ekonomikách, predovšetkým cez medzinárodnú vnútroodvetvovú mikrošpecializáciu. Jej rozvinutie je v slovenskom spracovateľskom priemysle, najmä pri sofistikovaných výrobách, kde je najtypickejšia, zatiaľ nedostatočné. Práve v dôsledku zmien vo vnútroodvetvovej mikrošpecializácii sa mení aj charakter zahraničnoobchodných vzťahov. Váha interodvetvového zahraničného obchodu sa znižuje a nadobúda na význame intraodvetvový obchod.

V uplynulom období v zahraničnom obchode Slovenska s EÚ, napriek liberalizácii obchodu zakotvenej v Asociačnej dohode, sa však výraznejší nárast intraodvetvového obchodu neprejavil, a teda stále prevažuje interodvetvový charakter obchodu.

V súvislosti s nízkou produktivitou práce a mierou pridanej hodnoty v priemysle SR voči priemeru EÚ zaznamenáva Slovensko aj nízku úroveň miezd na pracovníka.

Nominálne mesačné mzdy na pracovníka vo výrobe obchodovateľného tovaru SR v roku 1997 predstavovali iba 10,3 % úrovne vyspelých krajín EÚ, 11,1 % úrovne v Rakúsku, 9,1 % úrovne v SRN a 17 % úrovne v Španielsku. Samozrejme, reálne mzdy na pracovníka (v prepočte na paritu kúpnej sily) boli vyššie. Stále však znamenali iba 28 % úrovne vo vybraných krajinách EÚ.

Relatívne nízka úroveň miezd na pracovníka v priemysle SR sa odráža aj v ukazovateli jednotkových nákladov práce, ktoré sú oproti ostatným kandidátskym krajinám, s výnimkou Maďarska, najnižšie. To opäť potvrdzuje, že Slovensko sa presadzuje na svetových trhoch s obchodovateľnými tovarmi prevažne vďaka cenovej konkurencieschopnosti, kde významnú úlohu zohrávajú práve nízke mzdy.

Štruktúra ekonomiky SR

Sektorová štruktúra ekonomiky SR sa od roku 1989 výrazne zmenila a priblížila sa k proporciám, ktoré sú typické pre členské štáty EÚ; zistené diferencie voči vybraným krajinám EÚ pritom nie sú väčšie ako tie, ktoré existujú aj v rámci EÚ. V podrobnejšie členených vrstvách štruktúry výroby i služieb je však evidentný nižší podiel moderných technologicky a poznatko-vo náročných aktivít nielen v porovnaní s vyspelými štátmi EÚ, ale napríklad aj v porovnaní s Maďarskom. Slabšia angažovanosť priamych zahraničných investícií v spracovateľskom priemysle SR - osobitne vo forme investícií na zelenej lúke - v porovnaní s ostatnými krajinami V 4 jednoznačne viedla na Slovensku k pomalšiemu priebehu kvalitatívnych štruktúrnych zmien. Možno očakávať, že vstup Slovenska do EÚ prinesie v tomto smere pozitívne zmeny.

Slovensko dosahuje zhruba polovičnú úroveň produktivity práce EÚ (čo je o niekoľko bodov menej ako v ČR a v Maďarsku, ale viac ako v Poľsku). V jednotlivých odvetviach sú tieto relácie (v porovnaní s Rakúskom) dosť diferencované. Najvyššiu relatívnu úroveň produktivity práce dosahuje pôdohospodárstvo, čo je ovplyvnené najmä odlišnou veľkostnou štruktúrou poľnohospodárskych podnikov v Rakúsku a v SR, ale aj výrazným poklesom zamestnanosti v poľnohospodárstve SR. Naopak, najhoršie výsledky sa v súčasnosti dosahujú v stavebníctve; medzinárodné i národné indikátory pritom naznačujú, že prekonanie negatívnych tendencií vo vývoji produktivity práce v tomto sektore si zrejme bude vyžadovať pružnejšiu adaptáciu stavebných podnikov na dopyt po stavebných prácach.

Relatívne vysokú úroveň produktivity práce dosahuje Slovensko v sektore služieb, a to tak v medzinárodnom porovnaní, ako aj na základe medziodvetvového porovnania v rámci Slovenska. Osobitne významné je, že produktivita práce sa v tomto sektore zvyšuje zároveň s rastom zamestnanosti. Pri medzinárodnom porovnaní detailnejšej štruktúry sektora služieb sa však ukazuje, že na Slovensku sú menej rozvinuté práve tie služby (finančné služby, služby výskumu a celé spektrum služieb pre podniky), ktoré sa v modernej ekonomike veľmi dynamicky rozvíjajú. Ich podiel na zamestnanosti dosahuje iba polovičnú úroveň ako vo vyspelých ekonomikách. Nedostatočný rozvoj tejto skupiny služieb jednoznačne signalizuje zaostávanie za vyspelými ekonomikami v oblasti, ktorá vytvára nevyhnutné zázemie na zvýšenie úspešnosti exportného sektora v kvalitatívnej súťaži.

Odhadované relácie v úrovni produktivity práce k Rakúsku sú v priemysle, aj v spracovateľskom priemysle na Slovensku menej priaznivé ako v ČR a v Maďarsku. Produktivita práce v spracovateľskom priemysle SR dosahuje v roku 1999 okolo 40 % úrovne Rakúska. Zvyšovanie jeho produktivity práce bude zrejme veľmi náročné, pretože nezávisí iba od samotných výrobcov, ale aj od realizačných podmienok na zahraničných trhoch. Pri nízkej úrovni miezd a jednotkových nákladov práce (zhruba štvrtinová úroveň Rakúska) v spracovateľskom priemysle a pri vysokej prevahe ponuky nad dopytom na trhu práce nie sú výrobcovia stimulovaní k technologickým inováciám. Navyše, pri pretrvávajúcom obmedzenom prístupe k úverovým zdrojom sú výrobcovia limitovaní rozsahom vlastných zdrojov. V tomto smere za pozitívny signál považujeme zlepšenie finančnej situácie v podnikoch spracovateľského priemyslu v posledných troch rokoch a zníženie podielu stratových podnikov na jeho výkonoch i zamestnanosti.

Zmeny v štruktúre produkcie spracovateľského priemyslu, ktoré sa uskutočnili v priebehu transformácie, naznačujú, že tá sa postupne približuje k štruktúre, ktorá je charakteristická pre vyspelé krajiny EÚ. Od štruktúry menej vyspelých krajín EÚ sa odlišuje najmä nižším podielom výroby spotrebných tovarov a potravín na jednej strane, a značne vyšším podielom výroby investičných statkov na strane druhej. Hlavným problémom spracovateľského priemyslu SR teda už nie je jeho štruktúra na úrovni odvetví, ale predovšetkým pomalý priebeh

zavádzania nových technologicky a poznatkovo náročných výrob v rámci jednotlivých odvetví o vnútroodvetvových štruktúrach, bez ktorých nie je možné ani rýchlejšie zvyšovanie kvalitatívnej konkurenčnej schopnosti.

Viacere pozitívne trendy možno zaznamenať vo vývoji zahraničného obchodu SR s priemyselne spracovanými tovarmi. V štruktúre jeho vývozu sa zvýšil podiel tovarov náročných na ľudský kapitál na 46 % (oproti 33 % v roku 1994) a znížil sa podiel tovarov náročných na surovinové zdroje na 23 % (z 38 % v roku 1994).

Istý pokrok sa dosiahol aj vo vývoji relácií medzi kilogramovými cenami dovozu a vývozu. Kým v roku 1994 pripadalo na skupiny tovarov (v trojmiestnom členení SITC) s kilogramovými cenami vývozu vyššími ako v dovoze iba 23 % celkového vývozu priemyselne spracovaných tovarov, v roku 2001 to bolo už 42 %, z toho v kvalitatívnej konkurencii (vyššie kg ceny vo vývoze ako dovoze, aj kladná obchodná bilancia) úspešne obstálo 17 % v roku 1994 a až 34 % v roku 2001. Podiel úspešných v cenovej konkurencii (nižšie kg ceny vo vývoze ako v dovoze a kladná obchodná bilancia) sa v roku 2001 oproti roku 1994 znížil zo 63 % na 36 %.

Postupne sa mení pozícia slovenských podnikov aj z hľadiska dosahovaných zahraničnoobchodných cien na trhu EÚ - odstup vývozných cien v spracovateľskom priemysle SR od priemeru EÚ sa medzi rokmi 1995-1999 zlepšil zhruba o 10 percentných bodov a je podstatne priaznivejší ako v ČR a v Poľsku.

Regionálne disparity a ich obmedzovanie v období integrácie SR do EÚ

Z vypracovaných analýz vyplýva, že ekonomický rozvoj SR, charakterizovaný trvalým rastom HDP, je sprevádzaný vznikom a prehĺbovaním disparít medzi regiónmi (krajmi, ale najmä medzi okresmi).

V roku 2000 bol HDP na obyvateľa vytvorený v ekonomicky najrozvinutejšom Bratislavskom kraji dvojnásobkom priemeru dosiahnutého v SR a viac než trojnásobkom HDP na obyvateľa v najmenej rozvinutom Prešovskom kraji. V tom istom roku bolo na 100 obyvateľov v Bratislavskom kraji 56,7 pracovných príležitostí, v Prešovskom kraji 29,8 a v ostatných krajoch 33,2 až 40,8. Mesačné príjmy z pracovnej činnosti na obyvateľa dosiahli v roku 2000 v priemere za Slovensko 3328 Sk, v Prešovskom kraji 1791 Sk a v Bratislavskom kraji 10 434 Sk. Miera nezamestnanosti sa v roku 2001 rovnala v kraji Košickom 24,8 %, Nitrianskom 23,1 %, Prešovskom 22,7%, Banskobystrickom 22,4 %, Žilinskom 18,9 %, Trnavskom 18,0 %, Trenčianskom 13,4 % a Bratislavskom 8,3 %. Z mnohých faktorov podmieňujúcich regionálne disparity v SR sú dôležité najmä zahraničné rozvojové investície, exportná báza regiónov, rozvoj malého a stredného podnikania (vznik nových firiem v regiónoch), inovačný potenciál a kvalifikácia, stav technickej infraštruktúry, činnosť inštitúcií podporujúcich regionálny rozvoj.

Možnosti zmenšovania regionálnych rozdielov v SR sa posúdili podľa týchto scenárov:

- scenár bez vstupu do EÚ,
- scenár so vstupom do EÚ s variantmi:
 - o rastový scenár,
 - o egalizačný scenár,
 - o rastovo-egalizačný scenár.

Na základe zhodnotenia výhod a nevýhod jednotlivých scenárov sa odporúča vykonávať regionálnu politiku podľa rastovo-egalizačného scenára. V ňom sa s nevyhnutnými kompromismi kombinujú dva ciele rozvoja regiónov. Prvý spočíva vo zvyšovaní ekonomickej úrovne

regiónov meranej na úrovni NUTS II a NUTS III. V ich rámci nich by sa naďalej prehlbovali medziregionálne disparity na úrovni NUTS IV. Druhým cieľom je zabezpečenie pozitívneho vplyvu rozvoja regiónov na hospodársky rast celej SR.

Pri absencii výraznej regionálnej politiky sa doteraz presadzovali alokačné mechanizmy charakteristické pre scenár "bez vstupu do EÚ". Môžu sa však presadzovať aj po vstupe do EÚ, lebo v podmienkach liberálnejšieho trhu sa ostrejšie prejaví nízka konkurencieschopnosť (atraktivita) už teraz ekonomicky zaostávajúcich regiónov (predovšetkým regiónov stagnujúcich a depresívnych).

Uvedený trend bude pokračovať, ak sa nepodarí vytvoriť podmienky dobudovania národného systému plánovania a regulovania regionálneho rozvoja tak, aby bol schopný prijať a realizovať opatrenia vyzretej a finančne významne dotovanej regionálnej politiky EÚ, a to v oblasti plánovania a programovania, implementácie programových opatrení, ako aj monitorovania a hodnotenia efektu realizovaných opatrení a projektov.

Na to je potrebné dobudovať inštitucionálnu základňu integrovane poňatého systému tak, aby nevznikli paralelné inštitucionálne štruktúry charakteristické pre využívanie predvstupového fondu PHARE.

Uvedené podmienky sa mali vytvoriť už v predvstupovej fáze tak, aby v prvých rokoch po vstupe do EÚ bolo možné získať finančné zdroje zo štruktúrnych fondov a z Kohézneho fondu (ŠF a KF), predbežne na roky 2004-2006 rozpočtované vo výške 1,8 mld EUR.

V tejto súvislosti je možné konštatovať, že rozpočtované zdroje EÚ spolu so zdrojmi verejných rozpočtov SR pozitívne ovplyvnia zvyšovanie atraktivity regiónov pri rozhodovaní podnikateľských subjektov o lokalizácii ich aktivít a investícií, ktoré sú rozhodujúcimi faktormi ekonomického rozvoja regiónov a zabrzdenia možných negatívnych tendencií prehlbovania regionálnych disparít.

Doterajší priebeh predvstupového procesu nesie so sebou vážne riziká, že v zostavujúcom období (1,5 roka) sa nepodarí splniť všetky podmienky dobudovania účinne fungujúceho národného systému a tým aj podmienky EÚ na čerpanie prostriedkov zo ŠF a z KF.

Čerpanie prostriedkov závisí od procesu prípravy a vzájomného odsúhlasenia Community Support Framework (CSF). Prvou podmienkou je negociácia Národného rozvojového plánu (NDP). Už tu vzniká prvý problém, pretože k vypracovanému Národnému plánu regionálneho rozvoja SR (NPRR) Európska komisia vzniesla celý rad závažných pripomienok. Implementačný plán pripravovaný a odporúčaný EK predpokladá, že NDP, t. j. prepracovaný NPRR vrátane operačných programov bude spolu s ex ante hodnotením ukončený v novembri 2002 a vláda ho predloží Európskej komisii v januári 2003.

Prepracovanie NPRR tak, aby obsahovo zodpovedal NDP, je organizované MVRR SR v situácii, keď nie sú na krajoch, resp. v okresoch k dispozícii tí pracovníci odborov regionálneho rozvoja, ktorí participovali na vypracovaní pôvodného NPRR, pretože veľká časť z nich neprešla na úrady krajských samospráv.

Druhým ešte závažnejším problémom je vytvorenie zodpovedajúcej inštitucionálnej štruktúry, a to nielen administratívnych kapacít orgánov, ktoré vo vzťahu k jednotlivým ŠF budú plniť funkciu manažérskych, platobných a monitorovacích jednotiek, ale najmä kapacitne dostatočných inštitúcií - implementačných jednotiek, ktoré musia zabezpečiť celý proces prípravy a hodnotenia realizačných projektov.

V rámci Špeciálneho prípravného programu bol vypracovaný model inštitucionálneho zabezpečenia navrhovaného systému na vytvorenie kapacitne rozsiahlej siete implementačných jednotiek pre všetky oblasti podpory.

Vzhľadom na to, že viaceré výskumno-vývojové a inžiniersko-projektové organizácie, ktoré mohli plniť funkciu implementačných jednotiek, zanikli, nebude zrejme možné v období pred vstupom do EÚ zriadiť a personálne dobudovať inštitúcie - implementačné jednotky pre všetky oblasti podpory. Hrozí reálne riziko, že sa zopakuje situácia, keď sa pre nedostatok kvalitných projektov nečerpali rádovo menšie finančné prostriedky predvstupových fondov.

To bude prakticky znamenať časový odsun získania masívnej podpory plánovaných sektorových operačných programov (SOP), ale najmä Regionálneho operačného programu Slovenska (ROP) minimálne o dva až tri roky. To následne vyvolá taký časový posun pozitívnych účinkov na rozvoj jednotlivých regiónov, že aj po vstupe do EÚ nebude dostatok zdrojov na zabrzdenie súčasného trendu prehlbovania regionálnych disparít.

Uvedený stav, ako ukazujú skúsenosti z nízkeho čerpania predvstupových fondov, môže mať ďalšie negatívne mimoekonomické dôsledky. Môže dôjsť k dezilúzii časti obyvateľstva z očakávaných politicky prezentovaných výhod vstupu do EÚ, najmä ak sa týmito prostriedkami nebudú kompenzovať negatívne účinky na niektoré odvetvia a regióny.

Pragmatickým riešením uvedeného problému je (v rámci realizácie rastovo-egalizačného scenára) koncentrovanie kapacity už fungujúcich implementačných jednotiek na vypracovanie menšieho počtu veľkých, investične náročných projektov orientovaných najmä na reštrukturalizáciu a rozvoj produkčného potenciálu regiónov a na zlepšenie dostupnosti regiónov a dovybavenie ich územia technickou infraštruktúrou.

2. PRÍNOSY A RIZIKÁ VSTUPU SR DO EÚ

Integračné efekty

Efekty integrácie sa vo všeobecnosti spájajú predovšetkým s výhodami colnej únie. Ide o efekty vyplývajúce z odstránenia prekážok obchodu, ktoré rozširujú trh a sú predpokladom ďalšieho rozvoja obchodu.

Proces prípravy na členstvo v colnej únii EÚ sa začal vlastne až uzavretím a postupnou realizáciou Európskej dohody Európskej únie so Slovenskou republikou.

Postupnou realizáciou Asociačnej dohody v priebehu 10 rokov, t. j. do konca roku 2000, sa vytvorila zóna voľného obchodu s priemyselnými výrobkami. To významne prispelo k výraznému zvýšeniu objemu vzájomného obchodu. V súčasnosti Slovensko vyváža do EÚ takmer 60 % svojho vývozu a dováža z nej 50 % celkového dovozu. Preto po vstupe do EÚ sa nepredpokladá, že by prevzatie Spoločnej colnej tarify zásadnejšie ovplyvňovalo rast obchodu SR s terajšími členskými štátmi EÚ.

Pokiaľ ide o teritoriálnu aplikáciu, zavedenie Spoločného colného sadzobníka EÚ bude pre SR znamenať v podstate pokračovanie súčasného stavu, keďže sa bude vzťahovať na rovnaký okruh krajín, voči ktorým SR i dnes uplatňuje dovozné zmluvné clá. Z hľadiska úrovne colných sadzieb zavedenie Spoločného colného sadzobníka síce povedie k zvýšeniu niektorých slovenských zmluvných colných sadzieb (najmä poľnohospodárskych výrobkov), ale pretože sa bude týkať iba malého okruhu krajín, ktorých podiel na slovenských dovozoch predstavuje 4,3 %, nie je tento fakt významný.

Vstup do Európskej únie bude znamenať aj prevzatie všetkých režimov preferenčných ciel EÚ. Vzhľadom na to, že ich teritoriálny záber je väčší ako v preferenčných režimoch SR, ich prevzatie povedie k aplikácii preferenčných ciel vo väčšom rozsahu, ako je to v súčasnej slovenskej praxi. Okrem krajín CEFTA, EZVO, pobaltských krajín a krajín všeobecného systému preferencií, ktorým SR poskytuje diferencované preferenčné clá i v súčasnosti, Slovensko bude musieť poskytovať preferenčné clá aj početnej skupine rozvojových krajín Afriky, Karibiku a Pacifiku, ako aj rozvojovým krajinám Stredomoria. Je však málo pravdepodobné, že prevzatie preferenčných režimov EÚ by mohlo zásadnejšie ovplyvniť vzájomný obchod Slovenska s krajinami zaradenými do preferenčných režimov EÚ.

Celkove je možné povedať, že vstup Slovenska do Európskej únie a s ním spojené prevzatie spoločnej obchodnej politiky EÚ by nemalo výraznejšie zasiahnuť do zahraničnoobchodnej výmeny SR s krajinami budúcej EÚ a s tretími krajinami, ani do jej komoditnej štruktúry.

Pokiaľ ide o netarifné opatrenia v EÚ, najviac sa využívajú dohody o dobrovoľných exportných obmedzeniach (DVO), ktorými je pokrytých takmer 14 % vzájomnej obchodnej výmeny EÚ, čo predstavuje cca 6 % dovozu všetkých krajín. Z hľadiska komodít najvyššiu ochranu formou kvantitatívnych kvót, ako ďalšej formy netarifných opatrení majú textil a poľnohospodárske produkty, ktoré sa priebežne aktualizujú podľa výsledkov rokovaní s GATT/WTO, resp. dvojstranných dohôd. Ide o komodity, ktoré sú citlivou kapitolou aj pre obchodnú výmenu SR.

Rozsiahle netarifné opatrenia v praxi EÚ sa používajú na ochranu spotrebiteľa, životného prostredia, rastlín a živočíšstva, ktoré sú, najmä pokiaľ ide o medzinárodné dohody, v podstatnej časti už v súčasnosti obsiahnuté aj v legislatíve SR. Na vládnej úrovni významné miesto medzi netarifnými opatreniami majú technické prekážky, rozdielnosť úrovne DPH, ako aj spotrebné dane.

Na rozdiel od EÚ, netarifné opatrenia SR za uplynulé roky mali iba nepatrný vplyv na zahraničný obchod SR. V rokoch 1997-2001 hodnota dovozu tovarov, na ktoré boli zavedené ochranné opatrenia, sa pohybovala na úrovni 0,2 %. Z toho dôvodu možno očakávať, že prevzatie systému netarifných opatrení EÚ by malo znamenať mierne vyššiu ochranu slovenskej ekonomiky.

Rozhodujúce účinky bude mať integrácia SR do EÚ na kvalitatívnu konkurenčnú schopnosť, ktorú možno merať predovšetkým rastom produktivity, cenových hladín a posunmi v sektorovej štruktúre ekonomiky a odvetvovej štruktúre spracovateľského priemyslu.

Determinantom, ktorým môže integrácia do EÚ najväčšmi prispieť k zabezpečeniu rastu produktivity ako kľúčového faktora podstatného zvýšenia konkurenčnej schopnosti, je intenzívnejší prílev priamych zahraničných investícií (PZI) do ekonomiky SR. Dá sa predpokladať, že Jednotný trh EÚ poskytne viac ponúk pre Slovensko v oblasti prílevu priamych zahraničných investícií, a to jednak rozvinutím procesov vnútroodvetvovej mikrošpecializácie s cieľom vyššieho využívania úspor z rozsahu, jednak prehlbovaním procesu produktovej diferenciácie v EÚ a imitácie v SR. Obidva tieto procesy budú znamenať prehlbenie procesu medzinárodného znovurozdeľovania výroby v rámci rozšírenej EÚ, čo je úzko spojené s priamym investovaním v zahraničí.

To by malo v SR viesť k postupnému dosiahnutiu objemov PZI bežných v krajinách EÚ, kde objemy v prepočte na obyvateľa sú podstatne vyššie ako v súčasnosti v SR (cca 800 USD). Priemer za EÚ sa pohybuje okolo 3 000 USD.

Pri odhade tohto objemu po vstupe do EÚ sme vychádzali z premisy, že Slovensko by sa mohlo priblížiť k objemu PZI na obyvateľa v Českej republike, ktorá v roku 2000 dosiahla 2 300 USD, niekedy v horizonte do roku 2008.

Odhadovaný rast produktivity je teda založený na hypotetických predpokladoch intenzívnejšieho prílevu PZI do slovenskej ekonomiky po jej vstupe do EÚ, ale aj na predpoklade podstatného zvýšenia efektívnosti investícií domácich investorov.

Hlavným zmyslom obidvoch investičných foriem by mala byť podstatná modernizácia technológií a zintenzívnenie produktových inovácií, čo by sa malo prejsť aj v podstatnom raste produktivity. Podľa modelových prepočtov aj vzhľadom na uvedený odhad vývoja úrovne PZI by súhrnná produktivita SR mohla v rokoch 2004-2008 rásť priemerným tempom 3,7 % ročne oproti 2,5 % v rokoch 2001-2003.

Pri predpokladanom raste produktivity by mohla kurzová odchýlka poklesnúť zo súčasnej hodnoty 2,7 v roku 2001 na úroveň 2,0 koncom roka 2008, čo by bolo podstatné zlepšenie oproti jej stagnácii alebo skôr rastu v poslednom desaťročí. Porovnateľná cenová hladina by sa mala výrazne priblížiť k priemeru EÚ, a to zo súčasných 36 % zhruba na 46 % v roku 2006 a na úroveň 49,7 % v roku 2008. Na tomto priblížení by sa mal podieľať hlavne rast domácich cien, ale vďaka rastu produktivity aj mierne zhodnocovanie menového kurzu.

Súčasne s rastom porovnateľnej cenovej hladiny by sa mala zvýšiť aj mzdová hladina, čo by malo znamenať výrazný odklon od technologickú modernizáciu a produktovú inováciu málo podporujúceho modelu nízkych miezd k modelu vyšších miezd - vyššej kvality. Zároveň by to malo zabezpečiť, aby prechod na očakávaný dynamickejší cenový rast bol uskutočnený za podmienky rastu reálnych miezd (predpokladá sa rast 2,7 % priemerne ročne v rokoch 2004 - 2006) a životnej úrovne obyvateľstva.

Positívnym vplyvom integrácie SR do EÚ na rast porovnateľnej cenovej hladiny a aj na rast produktivity môže byť tiež zmiernenie či postupné úplné zmiznutie fenoménu cenových zliav, poskytovaných odberateľom z EÚ na tzv. dovážaný tovar z východu.

Problém prekonávania medzier v cenových hladinách sa sústreďuje predovšetkým do oblasti obchodovateľných tovarov. V rámci nich ide najmä o potraviny, odevy a obuv a zariadenia pre domácnosť. Z hľadiska priblíženia sa celkovej cenovej hladiny k EÚ však treba rátať v rámci cenových deregulácií s ďalším - postupným rastom cien aj pri tých tovaroch a službách, ktorých úroveň je oproti EÚ ešte stále nižšia (palivo, energie, nájomné, zdravotnícka starostlivosť, školstvo, kultúra atď.).

Zo spotrebiteľského hľadiska majú rozhodujúci význam predovšetkým ceny potravín. Väčšia časť porovnávaných spotrebiteľských cien potravín sa na Slovensku pohybuje v rozpätí 50-80 % úrovne v SRN. Niektoré druhy potravín (napr. chlieb, zemiaky) si doteraz zachovali podstatne nižšiu úroveň (20-30 % SRN) a iné (niektoré mliečne produkty, rastlinné tuky) naopak, už prekročili úroveň spotrebiteľských cien v Nemecku.

Podľa modelových prepočtov spotrebiteľské ceny potravín by sa mali zvýšiť ešte do vstupu asi o 6 % priemerne ročne, hneď po vstupe v roku 2004 by sa mohli zvýšiť o ďalších 8 % a v rokoch 2005-2006 by mohli rásť 8,9 % priemerne ročne. Do roku 2008 by sa ich priemerné ročné tempo rastu malo znížiť na zhruba 6,8 %. Rast týchto cien po vstupe by však nemal vyvíjať tlak na znižovanie životnej úrovne obyvateľstva, keďže pri predpokladanom raste produktivity by malo dôjsť v rokoch 2004-2006 súčasne k rastu nominálnych miezd na pracovníka priemerne 9,6 % ročne.

Pokiaľ ide o sektorovú štruktúru ekonomiky, účinok integrácie SR do EÚ by sa mal prejavovať v období do roku 2008 síce zvýšením miery pridanej hodnoty na základe ďalšieho zvýšenia produktivity v primárnom sektore, avšak poklesom jeho podielu na celkovej pridanej hodnote v hospodárstve SR. Na druhej strane by mohlo dôjsť k celkovému zvýšeniu podielu sekundárneho sektora na celkovej PH, hlavne však podstatným zvýšením miery pridanej hodnoty z hrubej produkcie na základe vysokej efektívnosti investovania. To platí predovšetkým o spracovateľskom priemysle.

Podiel sektora služieb by mal zvýšením podielu sekundárneho sektora zostať v podstate na nezmenenej úrovni, hoci aj tu by malo dôjsť k výraznému zvýšeniu miery PH a produktivity práce.

V štruktúre spracovateľského priemyslu by mali nadobúdať väčšiu váhu odvetvia, ako sú strojárstvo, elektrotechnický priemysel, dopravné zariadenia, ale aj výroba chemických výrobkov a celulózo-papierenského priemyslu. Gumársky priemysel, výroba nekovových minerálnych produktov a potravinársky priemysel by si pravdepodobne svoj doterajší podiel udržali. K poklesu podielu na celkovej PH (i keď pri zachovaní jej ďalšieho absolútneho rastu) by asi došlo pri výrobe kovov a v textilnej, odevnej, kožiarskej a jednoduchej drevárskej výrobe.

Tieto odhadnuté trendy môžu byť určitou orientáciou, a súčasne aj výzvou pre podnikateľský sektor, kde by sa mala prejavovať veľká dávka zdravého emotívneho prístupu.

Na odhad účinkov integrácie na vývoj štruktúry ekonomiky odvetvovo členenej sa použil aj CGE (Computable General Equilibrium) model. Podľa tohto modelového prepočtu sa ukazuje, že z domácej produkcie najvýraznejší rast produkcie zaznamená výroba spracovateľského priemyslu (bez chemického a potravinárskeho priemyslu). Vzrastie, aj keď menej výrazne, produkcia poľnohospodárskych a potravinárskych výrobkov a trhových služieb. Objem produkcie chemických surovín a výrobkov, ako aj stavebníctva sa vstupom do EÚ nezmení. Pri produkcii netrhových služieb, rozvodu elektriny, plynu a teplej vody pravdepodobne nastane určitý pokles.

Zahraničný obchod SR s EÚ by podľa uvedeného prístupu mohol vzrásť prehĺbením výrobných špecializácií a kooperácií a vplyvom vyššej konkurenčnej schopnosti ekonomiky. Bude tu pôsobiť aj odstránenie colných bariér, najmä pri poľnohospodárskych a ďalších tzv. citlivých výrobkoch. Zrušenie colných sadzieb na dovozy z EÚ, naopak, spôsobí pokles cien dovozov a následne rast ich objemu.

Celkový vplyv zmien v daňovej oblasti a v oblasti investícií do infraštruktúry v rámci *acquis* po vstupe do EÚ na rast HDP sa podľa prepočtov odhaduje ako dodatočný rast vo výške asi 1 %, ktorý bude sprevádzaný tendenciou zhodnotenia výmenného kurzu slovenskej koruny.

Z hľadiska účinnej adaptácie podnikov SR na konkurenčný tlak v EÚ je významné zasadnutie Európskej rady v Lisabone v roku 2000, ktoré označilo vzdelanie, vedeckovýskumný a inovačný potenciál krajiny za najúčinnejšie faktory zvyšovania konkurenčnej schopnosti krajín EÚ na globalizujúcom sa trhu. V SR dochádza v tejto oblasti k vážnemu zaostávaniu.

Podiel výdavkov na školstvo z HDP je v SR viac ako o tretinu nižší než v EÚ. Hoci priemerná vzdelanostná úroveň obyvateľstva SR v produktívnom veku je mierne pod priemerom malých krajín EÚ, neplatí to o podiele vysokoškolsky vzdelaného obyvateľstva, ktorý u nás v uvedenej vekovej skupine dosahuje 8,7 % oproti 24 % v malých krajinách EÚ. V polovici roka 2003 v krajinách EÚ každý absolvent školy bude počítačovo gramotný. V SR napriek prijatému programu Infovek z 3340 škôl má doteraz prístup k internetu iba 540.

Podiel výdavkov na výskum z HDP predstavuje na vysokých školách v EÚ 0,37 %, v SR iba 0,07 %. Pritom účasť študentov na výskume sa všeobecne považuje za základnú podmienku rozvíjania ich tvorivých a inovačných schopností.

Výdavky výskumu a vývoja na stotisíc obyvateľov sú v krajinách EÚ zhruba 6-krát vyššie ako v SR. Ich podiel na HDP predstavuje v SR 0,68 % oproti 1,86 % v EÚ.

Nízku úroveň vo výdavkoch zaznamenávajú aj inovačné aktivity podnikateľského sektora. Je to dôsledok jednak uprednostňovania dovozu modernej technológie s cieľom znížiť riziko ich vývoja v domácom prostredí, jednak nedostatku finančných prostriedkov.

Podiel inovujúcich podnikov na celkovom počte podnikov spracovateľského priemyslu je v krajinách EÚ 3-krát vyšší než v SR.

Dobrá finančná pozícia patrí k vnútorným základom rozvoja firmy a je jednou z podmienok jej rýchlej adaptácie na podmienky Jednotného trhu EÚ. Z analýz výsledkov prieskumu vo vybraných podnikoch vyplýva, že z hľadiska svojej finančnej pozície nie je konkurencieschopná približne štvrtina veľkých priemyselných podnikov. Je pre ne charakteristický rastúci trend zadlžovania a zhoršovania likvidity. Nízka zadlženosť indikuje vyšší rast miezd a produktivity práce. Podniky s problémovou finančnou pozíciou majú zhoršené možnosti pri investíciách do ľudských zdrojov. Nedostatočný záujem pracovníkov o rast kvalifikácie je typický pre najzadlženejšie podniky.

Finančnou pozíciou je determinovaná aj inovačná politika. Väčšina najzadlženejších podnikov nemá plán stratégie v inováciách a dostatočnú technologickú úroveň. Cenová konkurencia je typická pre skupinu najzadlženejších podnikov. Pokles podielu na relevantnom trhu je sprevádzaný zhoršovaním finančnej pozície podniku. Potvrdilo sa, že odvetvia s lepšou finančnou pozíciou realizujú svoju produkciu na zahraničných trhoch efektívnejšie, teda s lepšími parametrami terms of trade.

V niektorých prípadoch považujeme za sporné, ako podniky vnímajú samy seba v oblasti konkurencieschopnosti. Napríklad polovica najzadlženejších podnikov sa považuje za konkurencieschopnú.

Podniky s horšou finančnou pozíciou dominujú v pozitívnych očakávaniach budúcich možností prístupu k úverom. Pri pretrvávajúcej nízkej transparentnosti väčšiny podnikov sú tieto očakávania neracionálne. Podniky s vysokým podielom dlhu budú ľahko zraniteľné pri zhoršení podmienok na odbytových trhoch, čo predstavuje riziká do budúcnosti.

Výhody vyplývajúce zo znižovania úrokových sadzieb a z nového prístupu na kapitálový trh budú prístupné len podnikom s výbornou finančnou pozíciou. V neprospech podnikov hovorí ich doterajšia prax, keď uprednostnením vysokej koncentrácie svojho vlastníctva vytvárajú bariéru získania zdrojov financovania na kapitálovom trhu.

Pokiaľ ide o celkovú pripravenosť podnikovej sféry vstúpiť na Jednotný trh EÚ, tá je nedostatočná. Tento záver vyplynul z prieskumov, uskutočnených odborníkmi zo združenia európskych priemyselných a obchodných komôr Eurochambres v desiatich kandidátskych krajinách. Podľa nich takmer polovica slovenských firiem sa ešte nezačala pripravovať na vstup na Jednotný trh EÚ. Napriek tomu, pokiaľ ide o perspektívy na Jednotnom trhu, až 64 % slovenských firiem je optimistických.

Tieto závery potvrdil aj prieskum Ústavu slovenskej a svetovej ekonomiky SAV. Z celkového počtu oslovených podnikov 30-40 % očakáva zlepšenie a 40-60 % zachovanie súčasnej situá-

cie. Očakávajú od neho najmä podstatné zlepšenie možností získať prístup k investičným prostriedkom a prevádzkovým úverom a lepší prístup na kapitálový trh.

Je evidentné, že tieto nerealistické očakávania, ako aj podceňovanie vlastnej prípravy vyplývajú z veľkej časti z nedostatočnej informovanosti podnikov, v čom sa budú musieť prispôbovať podmienkam v EÚ vr. implementácie štandardov a noriem EÚ.

Tieto charakteristiky môžu predstavovať pomerne značné riziko v tom, že predpoklady, na ktorých sú integračné efekty založené, nebudú dostatočne splnené. Práve podniky budú v ekonomike SR tým článkom, ktorý bude v prevažnej miere rozhodovať o rýchlosti prekonávania medzery v konkurenčnej schopnosti medzi SR a EÚ a postup v reálnej konvergencii k EÚ.

Rozpočtové efekty

Významné účinky vstupu SR do EÚ sú spojené s rozpočtovými efektmi, ktoré budú ovplyvnené uplatňovaním princípu kohézie, poskytovaním štruktúrnej pomoci, jej spolufinancovaním, platením príspevku do spoločného rozpočtu EÚ, odvodom väčšej časti colného výnosu do rozpočtu EÚ, novou pozíciou štátneho rozpočtu voči poľnohospodárstvu a pod.

Príjmovú stránku štátneho rozpočtu bude ovplyvňovať predovšetkým proces harmonizácie daní, ktorý sa bude týkať hlavne nepriamych daní, t. j. dane z pridanej hodnoty a spotrebných daní, ale prejaví sa aj v oblasti priamych daní. Hlavným cieľom harmonizácie daní je podstatne obmedziť daňovú konkurenciu medzi členskými štátmi.

Pravda, úloha príjmov z DPH pre štátne rozpočty členských štátov je rozdielna, pričom priemer za EÚ pri normálnej sadzbe DPH je zhruba 21 % a pri zvýhodnenej sadzbe 5-10 %. Európska únia si preto zatiaľ nestanoví cieľ úplne zjednotiť sadzby DPH, ktorá by mala byť v zásade neutrálna, jej cieľom je dosiahnuť úzke rozpätie DPH (15-25 %). Z toho prirodzene vyplýva, že v porovnaní so súčasnými sadzbami v SR (10 % a 23 %) by sa mal priemer týchto sadzieb po vstupe do EÚ zvýšiť zhruba o 5 percentných bodov. Ide o pomerne vysoký rast, ktorý sa premietne do príjmov rozpočtu, súčasne však vyvolá rast cenovej hladiny.

Harmonizácia DPH bude teda znamenať vyššie príjmy štátneho rozpočtu a vyššiu cenovú hladinu, ktorá sa tým čiastočne priblíži priemeru EÚ. Rast cien negatívne ovplyvní spotrebiteľov, a preto by sa malo uvažovať s jeho optimálnym časovým rozložením. Tento rast cien sa zrejme premietne do vývoja nominálnych miezd, dôchodkov, sociálnych dávok a pod.

Ďalšou oblasťou, kde sa takisto ráta s harmonizáciou, sú spotrebné dane, ktorých objem by sa mal zvýšiť zhruba o 20 %. Účinky harmonizácie spotrebných daní budú podobné ako v prípade DPH.

V oblasti priamych daní by malo dôjsť k postupnému znižovaniu daňového zaťaženia fyzických aj právnických osôb, ktoré sa môže prejavíť v určitom znížení daňových príjmov.

Súhrnný efekt budúcej harmonizácie daní (rast príjmov z nepriamych daní a pokles príjmov z priamych daní) bude prínosom pre štátny rozpočet SR, ako aj pre kofinancovanie štruktúrnych projektov. Znižovanie priamych daní však môže byť stimulom rozvoja ponukovej stránky ekonomiky (zavádzanie moderných technológií, výrobné inovácie a pod.).

Významným prínosom vstupu SR do EÚ bude pomoc EÚ prostredníctvom štruktúrnych fondov a fondu kohézie. V prípravnom období EÚ poskytuje kandidátskym krajinám túto pomoc z tzv. predvstupových fondov, najmä PHARE, ISPA a SAPARD.

Po vstupe do EÚ sa SR bude podieľať na štruktúrnych fondoch EÚ a na Fonde kohézie. Hlavným štruktúrnym fondom, prostredníctvom ktorého sa poskytuje pomoc zaostávajúcim regiónom EÚ (regióny s HDP nižším ako 75 % priemeru EÚ), je Európsky fond regionálneho rozvoja (European Regional Development Fund - ERDF). Dôležitý princíp, na základe ktorého tento fond funguje, je princíp doplnkovosti (spolufinancovania), podľa ktorého príspevky z ERDF sú iba doplnkovým zdrojom k prostriedkom národných vlád na financovanie daného projektu.

Ďalším štruktúrnym fondom je Európsky sociálny fond (European Social Fund - ESF), z ktorého možno čerpať podporu na rozvoj ľudských zdrojov, predovšetkým na iniciatívy súvisiace so vzdelaním a s výchovou.

Významnú úlohu v systéme štruktúrnych fondov má Európsky poľnohospodársky usmerňovací a záručný fond (European Agricultural Guidance and Guarantee Fund - EAGGF), ktorý pomáha pri implementácii spoločnej poľnohospodárskej politiky. Tento fond má záručnú sekciu (až 95 % výdavkov súvisiacich s trhovou reguláciou) a usmerňovaciu sekciu (5 % výdavkov na podporu aktívnych štruktúrnych zmien v poľnohospodárstve).

Pri reštrukturalizácii rybolovného priemyslu EÚ pomáha Finančný nástroj na usmerňovanie rybolovu (Financial Instrument for Fisheries Guidance - FIFG).

K spomínaným štyrom štruktúrnym fondom v užšom zmysle treba priradiť aj Fond kohézie (Cohesion Fund - CF). Tento fond, ktorý slúži na zmierňovanie ekonomických rozdielov medzi jednotlivými členskými štátmi, je určený pre Írsko, Španielsko, Portugalsko a Grécko, ktorých HDP na jedného obyvateľa bol v čase vzniku tohto fondu nižší ako 90 % priemeru EÚ. Z tohto fondu možno získať prostriedky na veľké projekty v oblasti dopravnej infraštruktúry a infraštruktúry podporujúcej kvalitu životného prostredia. Kritériami rozdeľovania prostriedkov z neho fondu sú tri faktory: počet obyvateľstva, HDP na jedného obyvateľa a rozloha danej krajiny.

V smerniciach EÚ sa uvádzajú 3 základné ciele, ktorými sa má riadiť poskytovanie pomoci prostredníctvom štruktúrnych fondov v rokoch 2000-2006.

Cieľ 1: Rozvoj a štruktúrne prispôsobenie zaostávajúcich regiónov

Cieľ 2: Rozvoj regiónov, ktoré majú problémy s hospodárskou a sociálnou konverziou

Cieľ 3: Rozvoj ľudských zdrojov.

Štruktúrne fondy budú pre Slovensko zdrojom prostriedkov až po vstupe do EÚ.

Celková suma predvstupovej pomoci Slovensku v rokoch 2001-2004 by mohla dosiahnuť 414-614 mil. EUR, t. j. 18-27 mld Sk. V roku 2002 by Slovensko na základe podpísaných Finančných memoránd, ktoré zahŕňajú aj prostriedky z predchádzajúcich rokov, malo z predvstupových fondov EÚ získať 9,4 mld Sk. Zabezpečenie spolufinancovania v roku 2002 by vyžadovalo vyčleniť vo výdavkoch štátneho rozpočtu sumu 4,8 mld Sk.

Po vstupe do EÚ bude SR využívať zdroje zo štruktúrnych fondov a z Fondu kohézie. Tieto príjmy by nemali prekročiť 4 % HDP. Skúsenosti iných krajín ukazujú, že kapacita SR absorbovať transfery z EÚ sa bude zvyšovať iba postupne. V štúdií sa odhaduje, že v období 2004-2008 by SR mohla reálne absorbovať príjem zo štruktúrnych fondov EÚ približne vo výške 12-18 mld Sk ročne (0,3-0,4 mld EUR), t. j. cca 1,1 % HDP. To by vyžadovalo, aby SR v štátnom rozpočte vyčleňovala v uvedenom období zhruba 15-20 mld Sk ročne na spolufinancovanie príslušných projektov. Udržať aj túto nižšiu finančno-rozpočtovú absorpčnú schop-

nosť však bude podmienená zvýšenou aktivitou kompetentných orgánov a inštitúcií, najmä v oblasti prípravy kvalitných a synergicky orientovaných projektov.

Medzitým EK stanovila postup pri výpočte príspevku nových členských štátov, ktorý by podľa predbežných odhadov MF SR by mal v roku 2004 dosiahnuť zhruba 13 mld Sk (t. j. zhruba 1,1 % HDP). Definitívny rozsah príspevku sa určí až na decembrovom summite EÚ.

Pokiaľ ide o odvody colných výnosov, významná z hľadiska vplyvov vstupu SR do EÚ bude skutočnosť, že 75 % ročných colných výnosov bude musieť SR odvieť do Spoločného rozpočtu EÚ. Prevažná časť colných výnosov z doterajšieho dovozu do SR sa po vstupe Slovenska do EÚ síce stratí, získa sa však colný výnos z dovozov do rozšírenej EÚ, prechádzajúcich slovensko-ukrajinskou hranicou. Na základe týchto rozdielov sa preto celkový colný výnos SR po vstupe do EÚ zníži z doterajších 3,6 mld Sk v roku 2001 zhruba na 0,5 mld Sk v roku 2004.

Po vstupe SR do EÚ nastanú v dôsledku prevzatia Spoločnej poľnohospodárskej politiky (SPP) významné zmeny aj v podpore poľnohospodárstva prostredníctvom štátneho rozpočtu. Ťažisko týchto zmien bude spočívať v novom usporiadaní doteraz poskytovaných dotácií do poľnohospodárstva.

Vzhľadom na potrebu priblížiť sa nižším svetovým cenám poľnohospodárskych produktov a nevyhnutnosť priblížiť sa zároveň štandardom EÚ Európska komisia navrhla na roky 2004-2006 priame platby kandidátskym krajinám vo výške podstatne nižšej, než je úroveň platieb v Únii (25 %, 30 % a 35 %). Všetky kandidátske krajiny však tento postup EK odmietli. Slovenská republika nastoľuje v negociačnom procese požiadavku na vyrovnanie komoditnej podpory na existujúcu úroveň. Aby slovenské poľnohospodárstvo mohlo zabezpečovať pokrytie dopytu po potravinách v jeho efektívnej komoditnej štruktúre, treba v negociačnom procese presadzovať aj zvýšenie niektorých produkčných kvót.

Celkový vplyv vstupu SR do EÚ z hľadiska uvedených hlavných položiek verejných financií sa podľa hrubých prepočtov ukázal ako pozitívny. Riziko, ktoré by tento pozitívny vplyv mohlo redukovať, však môže predstavovať jednak nedostatočné využívanie zdrojov zo štruktúrnych fondov EÚ, čím by sa narušila vyváženosť medzi príjmami z EÚ a platbami do EÚ, a jednak prípadné zahraničné zadĺženie z titulu získavania mimorozpočtových zdrojov na financovanie projektov súvisiacich s implementáciou štandardov a noriem EÚ.

Náklady spojené s implementáciou štandardov a noriem EÚ

Vstup SR do EÚ bude spojený aj s pomerne veľkými, prevažne investičnými nákladmi. Ich základnou príčinou nie je sám vstup, ale štyridsaťročné prerušenie vývoja trhovej ekonomiky, počas ktorého boli jednotlivé oblasti veľmi zanedbané až deštruované.

Prínosy implementácie smerníc EÚ budú pôsobiť dlhodobo, náklady s tým spojené sa však sústredia prevažne do krátkodobého a strednodobého časového horizontu.

Najrozsiahlejšie finančné nároky, a to tak na štátny rozpočet, ako aj na podnikateľskú sféru a obyvateľstvo bude z hľadiska implementácie európskych noriem vyžadovať oblasť životného prostredia.

Z hľadiska rozsahu nákladov v komplexe životného prostredia je jednou z jeho rozhodujúcich zložiek odpadové hospodárstvo, najmä skládky komunálneho odpadu. Prieskumy uskutočnené v spolupráci s EÚ (MŽP SR, 1997) odhadujú potrebné finančné náklady v tejto oblasti na 30 až 40 mld Sk v rokoch 2001-2007.

Osobitne významnou zložkou je ochrana vôd. Celkové náklady vyvolané prechodom na štandardy a normy EÚ v oblasti vodárenstva a odkanalizovania odpadových vôd sa odhadujú na 50-60 mld Sk. Ide o najvyššie položky v rámci komplexu životného prostredia. Nevyhnutnosť vynaloženia investičných nákladov na implementáciu acquis v oblasti ochrany vôd však vyvolá aj nepriame efekty. Pôjde o rozvoj činností slovenských stavebných firiem subdodávateľského typu, aktivít samosprávnych orgánov vo všetkých regiónoch Slovenska, o vytvorenie nových pracovných miest pri realizácii týchto projektov a o celkové oživenie a zatriktívnenie jednotlivých regiónov Slovenska z hľadiska cestovného ruchu.

Tretím významným segmentom v systéme ochrany životného prostredia je ochrana ovzdušia. Zahŕňa problémy municipalít (spaľovne komunálneho odpadu) a ekologické problémy v podnikovej sfére. Rozsah investícií do tejto oblasti sa odhaduje na cca 10 mld Sk.

Samostatnú zložku tvorí systém integrovanej prevencie a kontroly znečistenia. Predstavuje komplexný monitoring a ochranu pred nebezpečnými látkami, pričom jeho ťažisko je v podnikovej sfére. Vzhľadom na nízku úroveň technologického vybavenia slovenských podnikov je možné náklady implementácie noriem integrovanej prevencie a kontroly znečistenia odhadnúť na cca 25-30 mld Sk.

Celkové náklady na zabezpečenie súladu so štandardmi a normami EÚ v oblasti životného prostredia v časovom horizonte do roka 2007, resp. 2015 možno odhadovať na 120-140 mld Sk (v cenách roka 2001). Za predpokladu prechodných období je možné rozložiť toto zaťaženie tak, že v období do roka 2003 by sa mohlo realizovať asi 20 % celkového nákladu (cca 27 mld Sk) a zvyšných 80 % (cca 90 až 110 mld Sk) až po vstupe, najmä v rokoch 2004-2007.

Možno predpokladať, že náklady na implementáciu ekologických noriem EÚ zvýšia ceny služieb príslušných infraštruktúrnych odvetví tak pre podnikový sektor, ako aj pre obyvateľstvo (zvýšenie poplatkov za odvoz odpadov, cien pitnej vody a jej čistenia, ekologických poplatkov). To môže predstavovať nepriamy efekt na rast nákladov priemyselných podnikov a následne nákladový rast cien ich výrobkov.

Obzvlášť veľké medzery sa ukazujú v oblasti bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, keďže sa dôsledne nedodržovali ani doteraz platné legislatívne normy. Preto prijatie acquis aj v tejto oblasti bude pomerne náročný a nákladný proces. Týka sa predovšetkým implementácie rámcovej Smernice č. 89/391 EHS o minimálnych požiadavkách na bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci a nadväzujúcich smerníc. Tieto smernice zakladajú minimálne zdravotné a bezpečnostné štandardy pre konkrétne pracovné situácie. Týkajú sa požiadaviek na pracoviská, na pracovné prostriedky, na staveniská, na bezpečnostné značenie, ako aj ďalších požiadaviek na bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci.

Celkové náklady podnikov na implementáciu všetkých zdravotno-bezpečnostných noriem sa odhadujú na 20-30 mld Sk. Odhad je však veľmi aproximatívny, pretože nie všetky náklady možno pripísať iba na účet bezpečnosti práce.

Transponovanie acquis do slovenských zákonov v oblasti sociálnej ochrany znamená okrem iného zabezpečenie rovnakých práv, rovnakého zaobchádzania v zamestnaní a povolani, ako aj právo všetkých občanov na rovnosť bez ohľadu na pohlavie, rasu, národnosť, náboženstvo, a ochranu proti diskriminácii v zamestnaní.

Slovenská legislatíva je zosúladená so smernicami týkajúcimi sa rovnakého zaobchádzania s mužmi a so ženami, najmä pokiaľ ide o rovnaký prístup k zamestnaniu, k odbornej príprave a postupu v zamestnaní - Smernica č. 76/207 EHS, ako aj pri uplatňovaní zásady rovnakej

mzdy pre mužov a ženy - Smernica č. 75/117 EHS. Uplatňovanie týchto smerníc, keďže sa už viac rokov realizuje, nebude nákladovo príliš náročné.

V oblasti pracovného práva isté problémy vyvoláva Smernica č. 93/104 EHS o určitých aspektoch organizácie pracovného času. Jej transpozícia do nového Zákonníka práce, ktorou bola maximálne prípustná dĺžka pracovného času vrátane nadčasov stanovená na 48 hodín, spôsobila skôr problémy iného než nákladového charakteru (v doprave, na poštách, v kultúrnej sfére). Určité, aj finančné problémy sú spojené s tou časťou smernice, ktorá sa týka odpočinku a dĺžky dovolenky.

Osobitnú pozornosť si zasluhuje implementácia Smernice č. 96/71 ES o vysielaní pracovníkov v rámci poskytovania služieb, a to najmä v súvislosti so zdravotným poistením. Vyčíslenie nákladov na jej implementáciu je veľmi zložitá, pretože ex ante vierohodne a kvalifikovane odhadnúť počet vyslaných zamestnancov a ich rodinných príslušníkov, dĺžku ich pôsobenia v členských štátoch, ich potenciálne mzdy a na základe toho kvantifikovať napríklad náklady na zdravotné poistenie je fakticky nemožné.

Okrem toho vstup do EÚ vyžaduje aj zmenu predpisov týkajúcich sa zdravotného poistenia, ich zosúladenie s predpismi EÚ - Nariadenie č. 1408/71 EHS o uplatňovaní systémov sociálneho zabezpečenia na zamestnané osoby, samostatne zárobkovo činné osoby a členov ich rodín, pohybujúcich sa v rámci Spoločenstva. Slovenská republika tieto predpisy bude musieť po vstupe okamžite vykonávať. Preto sa zaviazala, že novým zákonom o zdravotnom poistení zavedie tzv. rodinný typ poistenia.

V agropotravinárskom sektore je implementácia *acquis* spojená predovšetkým s prevzatím technických štandardov EÚ a s dobudovaním inštitucionálnych štruktúr nevyhnutných na kontrolu ich dodržiavania. Osobitne významná je včasná príprava všetkých predpokladov nevyhnutných na čerpanie prostriedkov EÚ v tomto sektore.

Najdôležitejšou úlohou implementácie technických štandardov EÚ je zabezpečenie zdravotnej nezávadnosti potravín a poľnohospodárskych surovín. Náklady s tým spojené sa odhadujú zhruba na 5-7 mld Sk; zvýšenie jednotkových nákladov výroby v dotknutých potravinárskych odvetviach sa podľa odhadov bude pohybovať medzi 1-1,5 %. Ďalšie náklady bude treba vynaložiť na štandardy klieťkových chovov nosníc, prasníc a teliat (zhruba 7 až 11 mld Sk). Dodatočné náklady (zhruba 2-3 mld Sk) si bude vyžadovať zabezpečenie ekologických štandardov v skladovom a odpadovom hospodárstve; ich vplyv na zvýšené jednotkové náklady, hlavne v chove hovädzieho dobytku a ošípaných, sa odhaduje na 2-3 %. Odhadované náklady na implementáciu štandardov EÚ v hlavných oblastiach agropotravinárskeho sektora SR do roka 2006 dosahujú celkovo 14-20 mld Sk. (Finančné zdroje z predvstupových a štruktúrnych fondov pre daný sektor možno očakávať zhruba vo výške 10 až 15 mld Sk.)

Významnú úlohu z hľadiska vstupu SR do EÚ bude mať doprava. V rámci tejto kapitoly SR nepožadovala výnimky alebo prechodné obdobia na implementáciu *acquis*.

Vláda schválila Národný plán regionálneho rozvoja SR na roky 2001-2006, ktorý je oficiálnym dokumentom vlády pri požiadavkách na financovanie rozvoja dopravnej infraštruktúry z predvstupových fondov EÚ. Rozvojový program dopravnej infraštruktúry zahŕňa aj dve priority spolufinancované z predvstupových fondov - prioritu Výstavba železničnej siete (4 verejné práce) v objeme 20,4 mld Sk a prioritu Výstavba diaľnic (3 verejné práce) v objeme 11,6 mld Sk. Základnou prioritou rezortu dopravy je Výstavba a modernizácia dopravnej infraštruktúry v schválených trasách multimodálnych koridorov. Slovenská republika akceptovala výsledky záverečnej správy TINA. Na rozdiel od predchádzajúcich rozšírení ES sa teraz infraštruktúrne potreby integrujú do procesu pristúpenia prostredníctvom procesu TINA. Správa

TINA definovala súhrn infraštruktúrnych projektov na rekonštrukciu, zlepšenie alebo budovanie infraštruktúry. Tieto projekty zahŕňajú základnú sieť (multimodálne paneurópske dopravné koridory) a dodatočné zložky. Infraštruktúra v SR sa odhadla na 9 % TINA projektov, čo je značný rozsah vzhľadom na veľkosť územia Slovenska. Základná sieť TINA zahŕňa koridor IV (koncové body Drážďany - Istanbul), koridor VI (Gdaňsk - Žilina) a vetvu Va z Bratislavy do Košíc a potom na Ukrajinu. Náklady na tzv. základnú sieť TINA pre SR tvoria 5,7 mld EUR a náklady na dodatočnú sieť predstavujú 1,5 mld EUR.

Európska únia konštatovala, že kapitola nevyžaduje ďalšie rokovania. Monitorovanie pokroku pri prijímaní a implementácii *acquis* však bude pokračovať v priebehu ďalších negociácií. Kapitola sa uzavrela v apríli 2002 po dosiahnutí dohody v oblasti kabotáže v medzinárodnej nákladnej doprave.

Z hľadiska implementácie štandardov EÚ je významný úsek energetiky. Vstup Slovenska do Európskej únie z hľadiska nárokov na finančné zdroje sa v tejto oblasti dotýka najmä bezpečnosti zásobovania energiou a jadrovej energetiky.

V súčasnosti nedostatočná kapacita núdzových zásob ropy a ropných výrobkov a potreba dobudovať ich na parametre dané Smernicou č. 68/414 ES a Smernicou č. 98/93 ES, t. j. požadovaných 90 dní, resp. 120 dní podľa koeficientu spotreby oproti súčasným 39 dňom si vyžiada zhruba 7 mld Sk z verejných financií. V tejto oblasti vynegovalo Slovensko päťročné prechodné obdobie do konca roka 2008.

Závazok Slovenska postupne odstaviť bloky jadrovej elektrárne V 1 nebude mať priamy vplyv na verejné financie, ale čiastočne sa bude financovať z cudzích zdrojov. Medzi Slovenskom a EÚ bolo na podporu spolufinancovania odstavenia jadrovej elektrárne a prípadných ďalších investičných aktivít, ktoré môžu v tejto súvislosti vzniknúť, podpísané finančné memorandum a bol vytvorený osobitný účet v Európskej banke pre obnovu a rozvoj, na ktorom sa má do roka 2006 zhromaždiť 150 mil. EUR (cca 7 mld Sk).

V súlade s potrebou splniť do termínu vstupu v roku 2004 smernicu EÚ Slovenská republika postupne liberalizuje svoj trh s elektrinou a zemným plynom. Vznik nezávislého regulačného úradu pre sieťové odvetvia má zabezpečiť v podmienkach prirodzených monopolov ochranu zákazníka pred monopolným postavením dodávateľa, prehľadnosť v licenciách, vecnú reguláciu a postupne aj cenovú reguláciu.

Špecifickou oblasťou v negociačnom a implementačnom procese je oblasť vnútornej bezpečnosti, osobitne Schengenská dohoda. Hlavnou úlohou SR v tejto oblasti je ochrana slovensko-ukrajinskej hranice ako vonkajšej hranice rozšírenej EÚ. Náklady s tým súvisiace sa odhadujú zhruba na 1 mld Sk. Zvýšené náklady na ochranu vonkajších hraníc sa však prejavujú v celkovo vyššej vonkajšej a vnútornej bezpečnosti SR, v znížení počtu nelegálnych migrantov, v znížení colných deliktov, v efektívnejšom odhaľovaní nelegálneho dovozu drog a pod., ktoré z ekonomického hľadiska pripravujú podmienky na (relatívne) úspory budúcich výdavkov zo štátneho rozpočtu.

Slovenská republika ako budúci člen EÚ sa však môže stať vo väčšej miere ako doteraz cieľovou krajinou pre utečencov a žiadateľov o azyl (doteraz Nemecko dostáva až cca 43 % všetkých žiadostí o azyl v rámci EÚ). Už v roku 2003 sa predpokladá nárast počtu utečencov na cca 10 tis. osôb. Z ekonomického hľadiska zvýšenie vnútornej bezpečnosti v SR z titulu členstva v EÚ môže mať aj pozitívny vplyv na rast príjmov krajiny z aktívneho cestovného ruchu (perspektíva zrušenia kontrol na hraniciach, zlepšenie činnosti polície a pod.).

Podmienky schengenského acquis, pripojenie na schengenský informačný systém Slovenská republika nemusí splniť do času prijatia do EÚ; musí však splniť podmienky stanovené pre prvú etapu aplikácie tohto systému. Náklady na prvú etapu (aj s prípravou špeciálneho úradu SIRENE, ktorý ide nad rámec schengenského acquis) sa odhadujú do konca roka 2004 na cca 150 mil. Sk., náklady na druhú etapu na cca 95 mil. Sk.

Celkový nárok na finančné zdroje na implementáciu štandardov a noriem v EÚ v najviac nákladovo náročných negociačných kapitolách sa pre celé realizačné obdobie pri zohľadnení prechodných období (2001-2015) orientačne odhaduje na 200-250 mld Sk (ceny r. 2001). Rozhodujúca časť (vyše 60 %) prevažne investičných nákladov by mala byť realizovaná v období 2004-2008. Aby však boli dodržané prechodné obdobia, je potrebné, aby sa ročne preinvestovalo v príslušných úsekoch priemerne okolo 30 mld Sk, a to aj v období pred vstupom.

Hlavné bremeno tohto nákladového nárazu budú znášať predovšetkým verejné financie (vr. vládou získaných bankových pôžičiek a iných mimorozpočtových zdrojov), ktorých podiel sa odhaduje na 40-45 %. Druhým významným zdrojom by mali byť predvstupové a štrukturálne fondy EÚ (cca 30 %) a podiel súkromného sektora by sa mal pohybovať okolo 25 %. Treba rátať aj s poskytovaním vládnych záruk za zahraničné úvery a pôžičky podnikovej sféry na financovanie implementácie štandardov a noriem EÚ. To však vyžaduje obozretnosť pri uzatváraní výhodných pôžičkových zmlúv z hľadiska výhodnosti termínov splácania a úrokových sadzieb.

Určité riziko predstavuje aj kvalitné a včasné zabezpečenie projektovej prípravy, vr. projektov, ktoré môžu byť financované zo štrukturálnych fondov EÚ.

Samozrejme, v tejto oblasti, ako už bolo uvedené, existuje riziko premietnutia uvedených zvýšených nákladov do cien a poplatkov za tovary a služby príslušných odvetví. Hrubé prepočty ukazujú, že tieto zvýšené investičné náklady budú vplývať na ceny ako ročný amortizačný náklad, ktorý by mohol zvýšiť ročné jednotkové náklady iba v minimálnom rozsahu, a ktorý by teda nemal znamenať významnejší tlak na rast cien. Uvedené riziko môže zmierniť aj časový lag od vynakladania nákladov do aktivácie investície, kedy táto začne nákladovo reálne pôsobiť.

Aj modelové prepočty, ktoré brali tieto odhadnuté náklady na implementáciu štandardov a noriem EÚ do úvahy, ukazujú, že medziročný rast cien (podľa indexu spotrebiteľských cien) by nemal zaznamenávať väčšie výkyvy. V roku 2003 by mal predstavovať asi 6,1 % a v najexponovanejších rokoch 2004-2006 6,7 % priemerne ročne. V rokoch 2007-2008 by mala medziročná inflácia klesnúť na priemerných 5,7 % ročne.

Vybrané sociálne súvislosti vstupu SR do EÚ

Vývoj zamestnanosti v SR po vstupe do EÚ bude závisieť od ponukovej stránky ekonomiky a v rastúcej miere od schopností realizovať produkciu tovarov a služieb slovenských firiem doma a na rozšírenom trhu EÚ, ale aj v ďalších svetových teritóriách. Možno očakávať celý rad problémov a rizík udržania, ale aj možností ďalšieho rastu zamestnanosti.

Stabilizačne bude pôsobiť zamestnanosť vo verejnom sektore ekonomiky. Pod väčší tlak konkurencie zo strany zahraničných firiem sa dostanú aj domáce firmy, ktoré v súčasnosti pracujú pre verejný sektor v rámci verejného obstarávania. Možnosti exportu v rámci verejného obstarávania do terajších krajín EÚ sa však otvoria aj pre naše firmy. Rast nezamestnanosti hrozí zo sektora stratových nefinančných organizácií (256,3 tis. v roku 2001, čo je asi 30 % z celkovej zamestnanosti v nefinančnom sektore).

Rast zamestnanosti sa predpokladá v sektore s účasťou zahraničného kapitálu. Bude závisieť od hospodárskej politiky, do ktorých odvetví a akej kvality sa podarí pritiahnúť hlavne priame zahraničné investície.

Tak na zahraničnom trhu (nástrojmi proexportnej politiky), ako aj na domácom trhu treba vytvárať podmienky na efektívnejší odbyt produkcie slovenských firiem. Veľká časť zahraničných investícií smeruje totiž zámerne do vnútorného obchodu, čo vytvára podmienky na rast importu do SR, zhoršovanie platobnej bilancie SR a znižovanie zamestnanosti. Trend rozširovania obchodných sietí treba regulovať nástrojmi konformnými s legislatívou v EÚ (všeobecne treba podporovať len tie investície, ktoré sú výhodné z dlhodobého hľadiska pre zamestnanosť v SR). Ani napríklad Írsko si nepúšťalo zahraničný kapitál do odvetví, ktoré boli a sú pod kontrolou domáceho podnikateľského sektora, ale prísne selektuje prílev zahraničných investícií.

V porovnaní s krajinami EÚ vydávame na aktívnu politiku zamestnanosti podstatne menej prostriedkov. V roku 2001 to bolo len 0,23 % z HDP, aj to len vďaka osobitným štátnym dotáciám pre dlhodobo nezamestnaných. Bez týchto dotácií to bolo len 0,058 % z HDP, pričom 9 krajín EÚ vydáva pravidelne viac ako 1 % z HDP. Príspevok Národnej agentúry pre malé a stredné podniky k tvorbe nových pracovných miest je absolútne nedostatočný.

Po zvážení všetkých vplyvov na zamestnanosť sa podľa výpočtov makroekonomického modelu predpokladá, že ku koncu roka 2008 sa oproti roku 2001 zamestnanosť zvýši o asi 170 až 180 tis. pracovníkov. Miera nezamestnanosti by tak mohla poklesnúť na úroveň okolo 15 %.

Relatívne veľmi nízka úroveň miezd v ekonomike SR bude naďalej pod silným tlakom vysokej miery nezamestnanosti, čo ešte zvýrazňuje význam politiky zamestnanosti.

Základom rastu miezd môže byť len rast produktivity práce, ale ten sa automaticky neprejaví v raste miezd z viacerých príčin. Aj firmy s najvyššou produktivitou práce budú vyplácať mzdy podľa situácie v príslušnom segmente na trhu práce v SR, t. j. podľa vzťahu ponuky a dopytu. Poklesla tiež sila odborov v mzdových vyjednávaniach, ako klasického subjektu, ktorý tlačí mzdy smerom hore a ovplyvňuje proporciu zisku a miezd z pridanej hodnoty. Firmy budú mať záujem na zvyšovaní miery zisku aj na úkor rastu miezd, aby mohli zvyšovať investície do nových technológií a tak obstať v rastúcej konkurencii. Zahraničné firmy budú udržiavať úroveň miezd iba do určitej miery nad úrovňou miezd v domácich firmách, ktorá bude pre úroveň miezd v zahraničnom sektore určujúca.

Hlavne zahraniční experti upozorňujú, že ani vplyv zahraničných investícií sa nemusí prejavíť v konvergencii, ale naopak, v divergencii miezd s terajšími krajinami EÚ v prípade, keď zahraničné firmy rozdelia výrobný proces po vertikále a do krajín s nízkymi mzdami (Slovensko) umiestňujú technologické výrobné segmenty vyžadujúce nízkokvalifikované pracovné sily. To bude ďalej posilňovať aj emigráciu kvalifikovaných pracovných síl (brain drain).

Preto treba presadzovať na jednej strane selektívnu politiku výberu priamych zahraničných investícií a na druhej strane presadzovať tlak na úroveň miezd zahraničných firiem zdola rastom miezd domácich firiem (vychádzajúc z rastu produktivity práce domáceho sektora ekonomiky). Ak by domáci sektor dlhodobo a podstatne zaostával za zahraničným sektorom v produktivite, dochádzalo by v zahraničných firmách iba k rastu miery zisku na úkor rastu miezd (skúsenosti Írska i ekonomicky slabších južných štátov a regiónov EÚ) a konvergencia s vyspelými štátmi EÚ by sa iba predlžovala.

Podľa modelového prepočtu by sa nominálna priemerná mzda v SR mala zvýšiť v roku 2003 oproti roku 2001 1,19 násobne, v roku 2006 1,55 násobne a do roku 2008 1,88 násobne. Ak sa

v rokoch 2002 až 2003 predpokladá jej rast 8,7 % priemerne ročne, potom jej priemerný ročný rast v období 2004-2008 sa odhaduje na 9,7 %.

Rast reálnej mzdy by sa po vstupe do EÚ mal v dôsledku dočasne vyššieho rastu cien v rokoch 2004-2006 prechodne spomaliť, a to z priemerného ročného rastu 3,6 % v rokoch 2002-2003 na 2,7 % v rokoch 2004-2006. V rokoch 2007-2008 by sa jej rast mohol pohybovať opäť na vyššej úrovni priemerne okolo 4 % ročne.

Pre budúci voľný pohyb osôb sú určujúce odhady, že v priemere 3-4 % obyvateľstva bude dlhodobo emigrovať z krajín strednej a východnej Európy (SVE) za prácou do členských štátov EÚ a 1-2 % obyvateľstva sa bude pravidelne vracieť domov. Podľa výskumov z krajín V4 má aj obyvateľstvo SR sklon k emigrácii za prácou v prípade zrušenia obmedzení vo voľnom pohybe za prácou do krajín EÚ. Význam výskumov a modelov výpočtu migračného potenciálu pracovných síl sa však pravdepodobne preceňuje, lebo úroveň medzištátnej migrácie bude určovať predovšetkým dopyt v terajších krajinách EÚ.

Po vstupe do EÚ sa predpokladá najprv odchod kvalifikovaných pracovných síl, až potom ich budú nasledovať aj menej kvalifikovaní migranti. V terajších krajinách EÚ sa očakáva praktizovanie selektívnej politiky výberu hlavne kvalifikovaných pracovných síl (príklad udeľovania "zelených kariet" pre počítačových expertov v Nemecku).

Nie je isté, aké bude "rozdelenie" rozšírenej EÚ z hľadiska potreby kvalifikovaných pracovných síl a aké investície chcú zahraničné firmy umiestňovať dlhodobo v krajinách SVE, keď tu budú chýbať vysokokvalifikované pracovné sily, ktoré budú emigrovať za prácou do terajších členských štátov EÚ.

Za výhody voľného pohybu pracovných síl pre vysielajúcu krajinu patrí zníženie miery nezamestnanosti (napríklad odchod približne 80 tis. pracovných síl do zahraničia v prvom roku po uvoľnení pohybu osôb by znížilo mieru nezamestnanosti o asi 2,6 percentného bodu) a transfery miezd, ktoré zvyšujú hrubý národný produkt (napríklad terajších asi 75 tis. pracovníkov v zahraničí vrátane Česka a za predpokladu transferu čo len 10 tis. Sk v priemere na osobu "privezie" za rok sumu asi 9 mld Sk). Výhodou môžu byť aj získané skúsenosti (prax), ale len tej časti pracovných síl, ktorá sa vráti na Slovensko. Nevýhodou je strata pomernej časti vynaložených verejných prostriedkov na kvalifikačnú prípravu emigrantov. Eliminovať odchod najkvalifikovanejších pracovných síl bude možné len čiastočne podporou vzniku a rastu domácich high-tech firiem.

Stanovenie prechodných období na voľný pohyb pracovných síl je jednoznačne výhodnejšie pre terajšie krajiny EÚ. Zadržanie potenciálnych migrantov v krajinách SVE počas prechodného obdobia na voľný pohyb osôb vytvorí tlak na udržanie nízkej úrovne miezd v týchto krajinách. Zvýšená potreba emigrantov z krajín SVE v terajších krajinách EÚ sa intenzívnejšie prejaví až neskôr, t. j. po prechodných obdobiach, keď z trhu práce EÚ začnú odchádzať silné populačné ročníky.

Základné charakteristiky makroekonomických scenárov vývoja ekonomiky SR do roku 2008

Celkový pohľad na ekonomické a sociálne trendy poskytujú vypracované ekonometrické scenáre makroekonomického vývoja ekonomiky SR. Ako sme už uviedli, príjmové a nákladové efekty súvisiace s prevzatím princípov a zásad rozpočtovej politiky EÚ a s implementáciou *acquis* by sa podieľali na raste HDP asi 1 %. Avšak celkový reálny rast ekonomiky SR v rokoch 2004-2006 by mohol pri variante vstupu roku 2004 dosiahnuť 4,8 % ročne (pri variante

neskoršieho vstupu len 3,7 %) a v období 2004-2008 až 5 % ročne (pri variante neskoršieho vstupu 4,1 %), pričom v rokoch 2007-2008 by mohol rast dosiahnuť až 5,2 %, čo je možné považovať v daných podmienkach za maximálne možné tempo rastu HDP bez podstatného zhoršenia makroekonomickej rovnováhy.

V domácom použití HDP má najväčší podiel spotreba domácností (v roku 2001 49,2 %). V súlade s podmienkami rovnovážneho rastu aj v období 2004-2008 by mala spotreba domácností rásť pomalšie ako HDP, a to tempom 3,6 % v prospech rastu investícií priemerne 6 % ročne. Podiel spotreby vlády na HDP v roku 2001 dosahuje cca 19,6 %. Tento podiel by mal tiež klesať, a to do roka 2008 na 16,1 %.

Podiel hrubej tvorby fixného kapitálu na HDP v bežných cenách (miera investícií) v roku 2001 dosiahol 34,6 %, čo je podstatne viac ako vo väčšine krajín OECD. Vzhľadom na rýchlejší rast investícií oproti HDP by sa tento podiel po poklese v roku 2002 na cca 31 % mal do roka 2008 zvýšiť na 33,2 %.

Miera hrubých národných úspor dosiahla v roku 2001 cca 26,6 % HDP, čo je o 8 percentných bodov menej oproti miere investícií, takže značná časť investícií bola fakticky krytá zahraničnými zdrojmi (pri vysokom deficite bežného účtu platobnej bilancie). Táto disproporcija by sa podľa modelových projekcií mohla do roka 2008 podstatne zmierniť, keď miera úspor by sa mohla postupne zvýšiť na 31,3 % HDP.

V oblasti vonkajších ekonomických vzťahov modelové projekcie naznačujú, že pri naplnení predpokladov zvýšenia konkurencieschopnosti dôjde v rokoch 2004-2008 k obnoveniu rastu vývozu priemerným tempom 12,2 %. Prítom by dovoz mal rásť o niečo pomalšie ako vývoz, takže deficit bežného účtu platobnej bilancie by sa mohol postupne zredukovať na -4,1 % HDP v rokoch 2004-2006 a na prijateľných -3,2 % HDP v roku 2008.

Pokiaľ ide o mieru inflácie, tá podľa indexu spotrebiteľských cien v roku 2001 dosiahla 7,1 %. V roku 2002 sa očakáva výrazné zníženie inflácie na 3,8-5,0 %, hlavne v dôsledku "odloženia" nevyhnutných deregulácií cien. Tieto sa však budú musieť realizovať v roku 2003, v dôsledku čoho sa inflácia znova zvýši až na 6,1 %.

Modelové prepočty ukazujú, že inflácia sa v rokoch 2004-2006 udrží na priemernej úrovni asi 6,7 %, pričom po roku 2006 by sa mala postupne znižovať na úroveň štandardnú vo vyspelých ekonomikách.

Nominálna priemerná mzda by sa podľa modelových prepočtov mala zvýšiť v roku 2006 oproti roku 2001 zhruba 1,55 krát a do konca roka 2008 až 1,88 krát. Ak sa v rokoch 2002-2003 predpokladá jej rast v priemere 8,7 % ročne, v rokoch 2004 až 2008 by mala rásť 9,7 % ročne (pri neskoršom vstupe len 8 % ročne).

Reálna mzda by po dvoch rokoch poklesu a nepatrnom vzraste v roku 2001 mohla v rokoch 2002-2003 rásť priemerne 3,6 % ročne, avšak v rokoch 2004-2006 by sa jej rast spomalil asi na 2,7 % ročne. V období 2007-2008 by sa jej rast mohol pohybovať okolo 4 % ročne. Tieto tempá rastu reálnych miezd sú pritom v dobrom súlade s rastom produktivity práce, takže neohrozujú makroekonomickú rovnováhu.

V roku 2001 sa dosiahol mierny rast zamestnanosti o cca 1,0 % a podobným tempom by mohla zamestnanosť rásť aj v rokoch 2002 a 2003. Postupné zrýchlenie rastu HDP a zintenzívnenie prílevu zahraničného kapitálu v ďalších rokoch by mohlo znamenať aj rast zamestnanosti v rokoch 2004-2008, a to priemerným tempom až 1,2 % ročne. V modelových projekciách sa pritom zohľadnili aj brzdiace vplyvy reštrukturalizácie a s ňou spojeného rastu produktivity

práce a priemerných miezd. Miera nezamestnanosti by sa mala znížiť z dnešných cca 19 % na úroveň okolo 15 % v roku 2008.

Makroekonomický vývoj SR, ktorý by sa mohol začať v prípade vstupu SR do EÚ po roku 2004, by znamenal aj významný posun v priblížení ekonomickej úrovne Slovenska k priemeru EÚ. V súčasnosti ekonomická úroveň SR meraná ukazovateľom HDP, v prepočte podľa parity kúpnej sily na obyvateľa, sa pohybuje na úrovni 48,5 % priemeru EÚ.

Prepočty ukazujú, že Slovensko by sa mohlo priblížiť k priemernej úrovni HDP na obyvateľa v parite EÚ v roku 2006 približne na 53,1 % a v roku 2008 na úroveň zhruba 55,5 %.

Ešte do vstupu a určitý čas po vstupe, kým SR vstúpi do Európskej menovej únie, bude možné rýchlejšie pokračovať v reálnej konvergencii ekonomickej úrovne a porovnateľnej cenovej a mzdovej hladiny.

V tranzitívnych ekonomikách môže byť príliš silné protiinflačné smerovanie menovej politiky problémom, pretože príliš prudké stlačenie inflácie sa môže intepretovať ako úspech v boji s infláciou. Nesie to však so sebou nebezpečenstvo, že náklady dezinflačných krokov prekročia ich prínosy a že sa zabrzdia reálne konvergenčné procesy.

Vzhľadom na to, že štúdia teoretickými východiskami a empirickou analýzou poukázala na nesporné dlhodobé prínosy integrácie SR do EÚ a súčasne predbežným ocenením rizík neidentifikovala závažnejšie krátkodobé neprieťahodnosti tejto integrácie, alternatíva oddialenia vstupu SR do EÚ do času, kým by sa dokončila reálna implementácia *acquis* a podstatnejšie sa znížila medzera v reálnej konvergencii, je kontraproduktívna. Nielen preto, že celkový potenciál SR sa nachádza na takej úrovni, z ktorej je schopná v relatívne krátkom čase a práve za pomoci EÚ stať sa konkurenčne zrelou ekonomikou. Aj tu platí, že každé omeškanie v šanciach sa ťažko dobieha, ak sa vôbec dobehne. Je nebezpečná aj preto, že stabilita strednej a východnej Európy bude vždy závisieť od perspektív európskej integrácie. A nezúčastniť sa tohto procesu by bolo závažnou chybou.

Zovšeobecnenie inštitucionálno-právnych prínosov vstupu SR do EÚ

Inštitucionálno-právne prínosy vstupu SR do EÚ predstavujú najmenej kvantifikovateľné efekty integrácie. Európska paradigma úlohy štátu v spoločnosti vychádza z premisy, že štát je povinný chrániť občana pred ujmom na živote, zdraví a majetku. Táto paradigma našla v Európskej únii svoj odraz v prijatí princípu ochrany slabšej zmluvnej strany. Slabšou zmluvnou stranou je spravidla zamestnanec vo vzťahu k zamestnávateľovi, spotrebiteľ vo vzťahu k výrobcovi či predajcovi, minoritný akcionár voči akcionárovi majoritnému, občan ako recipient účinkov stavu životného prostredia na svoje zdravie voči veľkému priemyselnému znečisťovateľovi, drobný podnikateľ voči svojmu dodávateľovi s veľkou finančnou silou, ktorý ju môže zneužiť, ale aj veriteľ voči dlžníkovi či majiteľovi účtu v banke voči vedeniu banky a jej majiteľom.

Ochrana spotrebiteľa ako typickej slabšej zmluvnej strany, ktorá spravidla nemá takú silnú negociačnú pozíciu ako výrobca alebo predávajúci, nemá dostatočné informácie, znalosti ani skúsenosti, je jednou z ťažiskových oblastí komunitárneho práva.

Je zřejmé, že spotrebiteľia získajú transpozíciou komunitárneho práva pomerne výrazné oprávnenia a silné nástroje obrany proti nepoctivým výrobcam, nech už ide o právo na odstúpenie od zmluvy alebo o právo na objektívne informácie o kupovaných výrobkoch.

Zvýšenie stupňa ochrany zamestnancov ako ďalšieho príkladu slabšej zmluvnej strany je zakotvené predovšetkým v novele Zákonníka práce. Podľa nej zamestnávateľia sú povinní zabezpečiť rovnaké zaobchádzanie so všetkými zamestnancami, pokiaľ ide o ich pracovné podmienky, odmeňovanie za prácu, rasovú a pohlavnú príslušnosť, jazyk, náboženstvo, politickú orientáciu. Nanovo sa zavádza právo zamestnanca na informácie, zamestnávateľom vzniká vo vzťahu k zamestnancom celý rad povinností v súvislosti s bezpečnosťou a ochranou pri práci.

Zvýšenie stupňa ochrany občanov ako recipientov účinkov stavu životného prostredia na ich zdravie bude ďalšou výhodou vstupu do EÚ.

Všetky legislatívne úpravy budú síce znamenať pre znečisťovateľov významné zvýšenie nákladov, budú však chrániť lepšie ako doteraz občana pred ujmom na zdraví. V dlhodobom časovom horizonte potom aj pred finančnou ujmom, pretože možno s vysokou pravdepodobnosťou predpokladať, že pokiaľ by sa slovenské zákony v oblasti životného prostredia neprispôbili komunitárnemu právu, Slovenská republika by sa stala postupne miestom výhodného podnikania za cenu devastácie životného prostredia. Náklady na odstraňovanie negatívnych dôsledkov podnikania tohto druhu by napokon niesla slabšia strana - občania ako daňoví poplatníci.

Podstatný význam má aplikácia princípu ochrany slabšej zmluvnej strany v práve obchodných spoločností. Ide predovšetkým o to, že príslušné zákony musia chrániť veriteľov v najširšom zmysle slova: poskytovateľov úverov, investora, vkladateľa, zamestnanca, akcionára. Očakáva sa zvýšenie efektívnosti transparentnosti a širší prístup verejnosti k informáciám o obchodných spoločnostiach, ako aj stanovenie jasných pravidiel v oblasti fúzií obchodných spoločností. Novelizácia by mala výrazne zvýšiť zodpovednosť predstavenstva a dozornej rady akciovej spoločnosti, stanoviť podmienku ich bezúhonnosti a povinnosť uhradiť spôsobenú škodu. Vo svojich dôsledkoch bude takáto legislatívna úprava pôsobiť aj proti prílevu špekulatívneho kapitálu.

Európska paradigma úlohy štátu v ekonomike vychádza z ďalšej premisy, že štát je povinný vo svojej snahe o zabezpečenie ekonomickej prosperity chrániť hospodársku súťaž.

Vstupom Slovenskej republiky do EÚ prestanú byť so spoločným trhom zlučiteľné viaceré podpory, ktoré štát poskytoval mnohým subjektom, nech už dnes majú akúkoľvek podobu - odkúpenie nedobytných pohľadávok štátom, ich presun do inštitúcií osobitne na to určených, otvorené či skryté dotácie poskytované prostredníctvom Fondu národného majetku SR, Úradom pre štátnu pomoc a pod. Vďaka týmto formám podpory je možná existencia mnohých ekonomických subjektov, ktoré by sa inak ocitli v nútenej správe, v konkurznom pokračovaní či v likvidácii.

Prijatie komunitárneho práva bude pre ekonomické subjekty pôsobiace na slovenskom trhu nesporne znamenať zvýšenie nastavenej latky a zákaz mnohých spôsobov súťaže, ktoré právny poriadok SR dosiaľ považoval za prípustné.

Ekonomická transformácia - nielen v Slovenskej republike, ale aj v ostatných kandidátskych krajinách - kládla oveľa väčší dôraz na makroekonomickú stabilizáciu než na inštitucionálne reformy.

Nedokonalosť inštitúcií, predovšetkým absencia právneho rámca a vynútiteľnosti práva, sa vníma nielen zvonku, ale aj zvnútra - podnikateľmi pôsobiacimi na území SR aj občanmi, ktorí majú denne príležitosť stretávať sa s dôsledkami zlého fungovania inštitúcií.

Skúsenosť kandidátskych krajín jednoznačne ukazuje, že k vybudovaniu inštitucionálneho rámca môže významne prispieť "vonkajšia politická kotva". Takouto kotvou v oblasti vytvorenia stabilného a predvídateľného právneho prostredia je pre Slovenskú republiku práve vstup do EÚ. Ak nemá krajina kvalitný právny rámec, rozhodovanie vlády a štátnej administratívy tenduje k určitej chaotickosti, k neobjektívite a k rozhodovaniu ad hoc. Prijatie právneho rámca EÚ a jeho dôsledná implementácia by samy osebe mali mať silu rozhodovanie vlády a štátnej administratívy skvalitniť.

V najvšeobecnejšej polohe možno za základný dlhodobý prínos vstupu Slovenskej republiky do Európskej únie chápať jej návrat k štátu európskeho typu, ktorý si kladie za cieľ plnenie tradičných povinností štátu.

Povinnosťou štátu európskeho typu je dbať na to, aby záujmy a ciele ekonomických subjektov i prostriedky, metódy a spôsoby ich dosahovania neohrozovali spoločnosť, ani jej jednotlivých občanov. Štát sa musí starať o to, aby podnikanie nenadobudlo neprípustný, protispoločenský charakter.

Hlavne v počiatočných fázach ekonomickej transformácie v SR štát plnil svoje základné povinnosti neuspokojivo. Určite nemožno hovoriť o príliš dôslednej ochrane vlastníckych práv, ak pripustil "vytunelovanie" celého radu podnikov a bánk, ak dôsledne nevymedzil chránenú oblasť dovoleného podnikania a neodlíšil ju určitou hranicou od oblasti podnikania nedovoleného. Vytvorené pravidlá boli značne neprehľadné a odrážali skôr požiadavky najsilnejších záujmových skupín domácej i zahraničnej proveniencie než základné princípy fungovania štátu európskeho typu. Dodržiavanie stanovených pravidiel štát pomerne dlhý čas efektívne nevyužíval a dostatočne nesankcionoval.

Práve preto v prevzatí *acquis*, a najmä v jeho dôslednej implementácii, čo možno reálne predpokladať pri vstupe do EÚ, možno vidieť kotvu zabezpečujúcu odstránenie doterajších slabín legislatívneho a inštitucionálneho rámca v SR a jeho negatívneho pôsobenia.

Výhody a nevýhody vstupu SR do Európskej menovej únie

V súvislosti s prijatím *acquis communautaire* sa Slovensko zaviazalo k vstupu do Hospodárskej a menovej únie, ktorá začala reálne fungovať 1. januára 1999. Prvého januára 2002 euro nadobudlo podobu hotových peňazí a nahradilo národné meny členov menovej únie.

Vzniku Európskej menovej únie (EMÚ) predchádzala diskusia, aké sú kritériá optimálnej menovej oblasti, o ktorej možno hovoriť vtedy, keď poruchy vznikajúce v menovej únii čo najmenej vzdiaľujú zamestnanosť a ceny od rovnovážnej úrovne. Optimálnu menovú oblasť (OMO) by mala charakterizovať predovšetkým vysoká mobilita výrobných faktorov (najmä pracovnej sily), vysoký rozsah vzájomného obchodu, určitý stupeň diverzifikácie produkcie a obchodu, pružnosť miezd a cien, podobnosť ponukových a dopytových šokov, približne rovnaká miera inflácie, fiškálna integrácia, synchronizácia cyklického vývoja. Konkrétny proces vzniku EMÚ rozhodujúcim spôsobom ovplyvnili kritériá makroekonomickej konvergenzie formulované v Zmluve o Európskej únii - ukazovatele inflácie, stability meny, rozpočtového deficitu, vládneho dlhu a úrokových sadzieb. Splnenie týchto kritérií je pre všetkých členov Európskej únie (tak súčasných, ako aj budúcich vrátane SR), nevyhnutnou podmienkou vstupu do EMÚ.

Rozličné empirické štúdie o optimálnej menovej oblasti dospievajú spravidla k záveru, že EÚ-15, ale ani EÚ-12 netvorí optimálnu menovú oblasť. Nedostatkem EMÚ je napríklad pomerne nízka mobilita pracovnej sily a nízky stupeň tzv. fiškálneho federalizmu. Niektoré optimistické

kejšie štúdie zaraďujú do európskej optimálnej menovej oblasti (vo väzbe na Nemecko) okrem "tvrdého" jadra (Rakúsko, Belgicko, Holandsko, Írsko, resp. Švajčiarsko) aj ďalšie krajiny - Francúzsko, Portugalsko, Španielsko a Taliansko, t. j. spolu 10 krajín. Od polovice 90. rokov, keď sa robili tieto štúdie, sa situácia pravdepodobne zmenila smerom k rozšíreniu OMO.

Prvou vážnou skúškou fungovania EMÚ bolo nedávne ochabnutie konjunktúry, s ktorou sa EMÚ vyrovnala celkom úspešne. Náročnejšou previerkou stability EMÚ však bude blížiace sa rozšírenie EÚ. Rozhodujúcim faktorom pri hodnotení nových kandidátov na vstup do EMÚ bude plnenie maastrichtských kritérií. Ku kritériám, ktoré SR zatiaľ nespĺňa, patrí inflácia. Plnenie tohto kritéria nebude jednoduché vzhľadom na nevyhnutnú dereguláciu administratívnych cien a potrebu postupného približovania cenovej a mzdovej hladiny Európskej únii. Najnáročnejšou úlohou konvergenčného procesu bude zrejme plnenie fiškálnych kritérií, t. j. stanoveného štátneho rozpočtu a štátneho dlhu. Priaznivejšie sú zrejme perspektívy plnenia kritéria dlhodobých úrokových sadzieb z vládnych cenných papierov. Kritérium stability výmenného kurzu je podmienené účasťou danej meny v ERM II a udržaním jej kurzu v rámci stanoveného pásma počas dvoch rokov. Vzhľadom na relatívnu stabilitu kurzu slovenskej koruny (SKK/EUR) v posledných dvoch rokoch možno aj toto kritérium považovať za splniteľné.

O približovaní SR Európskej menovej únii rozhodujú aj ďalšie faktory - predovšetkým pokrok v reálnej konvergencii a plnenie mikroekonomických kritérií rozpracovaných teóriami OMO.

Názory na časový horizont vstupu do EMÚ sa odlišujú. Niektorí významní menoví experti kandidátskych krajín sa vyslovujú za skoré prijatie eura novými členskými štátmi, ktoré by ich ekonomiky malo chrániť pred hrozbou menových turbulencií, resp. kríz. Na druhej strane sú tu jasné stanoviská EÚ, EMÚ a MMF, ktoré sa vyslovujú proti skorému prijatiu eura. Riziko príliš rýchleho plnenia maastrichtských kritérií (najmä snaha dosiahnuť nízky deficit štátneho rozpočtu a nízku mieru inflácie) by mohla narušiť pokrok v reálnej konvergencii. Vstup do EMÚ musí byť prísne individuálny, každá nová krajina sa musí integrovať do EMÚ podľa svojich možností. Za najvhodnejšiu stratégiu integračnej stratégie do EMÚ treba preto pokladať prirodzený proces menovej integrácie.

3. ODPORÚČANIA PRE HOSPODÁRSKU POLITIKU

Na splnenie kodanských kritérií požadujúcich vytvorenie fungujúcej trhovej ekonomiky treba udržiavať makroekonomickú stabilitu (rovnováhu) ako nevyhnutnú podmienku dlhodobu udržateľných a dostatočne vysokých temp hospodárskeho rastu. Prvky nerovnováhy, ktoré charakterizujú vývoj hospodárstva SR v roku 2002 a nebudú eliminované pôsobením trhových síl, by sa mali odstrániť hneď na začiatku budúceho politického cyklu (na rozhraní rokov 2002 a 2003). V nasledujúcom období by sa hospodárska politika mala menej zameriavať na potlačanie prejavov nerovnováhy, ale predovšetkým sa usilovať o reformovanie problematických segmentov verejného sektora a odstránenie ďalších ohnísk nerovnováhy.

S odstraňovaním zvyšných cenových deformácií nie je vhodné čakať na vstup do EÚ. V záujme približovania sa podmienkam fungovania štandardnej trhovej ekonomiky, aj so zreteľom na očakávané vyrovnávanie cenových hladín SR a krajín EÚ po jej rozšírení, je vhodné tieto deformácie odstrániť ešte v predvstupovej fáze.

V etape prípravy vstupu SR do EÚ, a takisto aj po vstupe je potrebné považovať podstatný rast najmä kvalitatívnej konkurenčnej schopnosti ekonomiky SR za prioritu strednodobej aj dlhodobej hospodárskej politiky. Pritom konkurenčnú schopnosť netreba zužovať iba na oblasť zahraničného obchodu, i keď sa v ňom výsledne prejavuje. Treba ju pochopiť aj, a predovšetkým ako kvalitatívnu výkonnosť celej ekonomiky.

Preto podstatne väčšiu pozornosť ako doteraz treba venovať prílevu priamych zahraničných investícií (PZI), ktoré treba považovať v danej etape prípravy na vstup do EÚ za rozhodujúci determinant toho, ako rýchlo bude SR prekonávať technologickú a inovačnú medzeru, zaostávanie v reálnej produktivite a v celkovej kvalitatívnej konkurenčnej schopnosti slovenskej ekonomiky.

Z tohto hľadiska je nevyhnutné, aby sa celkový prístup vlády aj jednotlivých podnikov k problému PZI podstatne zlepšil. Predovšetkým je potrebné venovať komplexnú pozornosť príprave PZI, najmä smerom k aktívnemu vyhľadávaniu vhodných zahraničných investorov, k orientácií podnikov na medzinárodnú výrobnú kooperáciu a k zlepšeniu podmienok pre investovanie.

Pri získavaní priamych zahraničných investícií sa treba usilovať o zvýšenie podielu PZI minimálne s väčším zastúpením tzv. vyšších technológií, osobitne v spracovateľskom priemysle so sofistikovaným charakterom výroby, s akcentom na účasť domácich subdodávateľov vrátane služieb výskumu a vývoja.

Intenzívny prílev PZI by mal zabezpečiť podstatný rast produktivity, avšak tak, aby zvyšovaním podielu na trhu sa súčasne vytvárali podmienky na rast zamestnanosti. O to by sa mala usilovať predovšetkým podniková sféra.

Zvládnutie cenového nárastu by malo rešpektovať reálne okolnosti, najmä sociálnu únosnosť. Keby sa ceny príliš rýchlo zblížovali s úrovňou susedných členských krajín EÚ a predbiehali možnosti dané pre rast miezd rastom produktivity práce, potom by mohla klesať reálna mzda a životná úroveň obyvateľstva. A naopak, ak by sa podľašlo mzdovým tlakom a mzdy by sa zvyšovali rýchlejšie ako produktivita, klesala by zasa konkurenčná schopnosť podnikov, v dôsledku čoho by museli prepúšťať a rástla by nezamestnanosť.

Taktiež je nevyhnutné čo najskôr prekonať nestabilitu inštitúcií regionálnej politiky prejavujúcu sa v absencii legislatívne, inštitucionálne a finančne zabezpečeného systému plánovania regionálneho rozvoja, a následne aj v nízkom využití finančných prostriedkov z predvstupových a štrukturálnych fondov EÚ.

V tomto smere je potrebné dobudovať národný systém plánovania a usmerňovania regionálneho rozvoja tak, aby bol schopný presvedčivo ukázať znalosť vlastných potrieb vychádzajúcich z rozpracovaných koncepcií a zároveň efektívne využiť štrukturálnu pomoc tak, aby bol dosiahnutý synergický efekt. To si vyžaduje dobudovať inštitucionálnu základňu takým spôsobom, aby nevznikli paralelné inštitucionálne štruktúry na využívanie vlastných a externých finančných zdrojov. Keďže hrozí riziko nedostatku kvalitných projektov, pragmatickým riešením je koncentrovať kapacity už fungujúcich implementačných jednotiek na vypracovanie menšieho počtu finančne náročných projektov, orientovaných hlavne na reštrukturalizáciu a rozvoj produkčného potenciálu regiónov a na zlepšenie dostupnosti regiónov a dovybavenie ich územia technickou infraštruktúrou.

Vzhľadom na ťažkosti so zabezpečovaním rozpočtových prostriedkov na kofinancovanie štrukturálnych operácií uskutočňovaných pomocou predvstupových a po vstupe do Európskej únie štrukturálnych fondov treba, aby vláda (MF SR) rozpracovala realistický dlhodobý systém kofinancovania. Optimálne využitie prostriedkov zo štrukturálnych fondov predpokladá podstatné zvýšenie starostlivosti o prípravu príslušných projektov, školenie zodpovedných pracovníkov na príslušných úrovniach (osobitne v rámci VÚC) a permanentnú starostlivosť o prísnu finančnú kontrolu.

Na implementácii komunitárneho právneho poriadku musia byť zainteresované všetky relevantné subjekty - vláda, podniky i miestne a regionálne inštitúcie ako hlavní realizátori prijatých noriem v praxi. V tomto smere je potrebné zlepšiť informovanosť podnikov o výsledkoch negociácií s EK a o ich implementačnej náročnosti v rámci ich pôsobnosti. Dôležitou podmienkou únosnosti dôsledkov implementácie *acquis communautaire* je stanovenie priorit a hľadanie možností rozloženia nákladov, finančných zdrojov a ich umorovania na dlhšie časové obdobia.

Prijatím *acquis* sa Slovensko zaviazalo k vstupu do Hospodárskej a menovej únie. V etape príprav na vstup do EMÚ sa treba vyvarovať stratégie zameranej na urýchlené plnenie maastrichtských kritérií. Snaha o urýchlené prijatie eura by si totiž vyžadovala kombináciu reštriktívnej fiškálnej politiky s reštriktívnou menovou politikou, ktorá by viedla k spomaleniu rastu a tým aj reálnej konvergencie. Hospodárska politika by sa preto mala orientovať na prirodzený, postupný proces menovej integrácie do EMÚ, ktorý by sa mal zosúladiť s krajinami V4.

Z ďalších hospodárskopolitických odporúčaní treba z hľadiska efektívneho fungovania menovej únie akcentovať (ako potvrdzujú skúsenosti viacerých členských štátov OECD) potrebu pružnejšieho trhu práce, ktorý umožní vyššiu mobilitu pracovných síl a tým aj rýchlejšie prispôbovanie dopytovým a ponukovým šokom.

Hlavnou prioritou hospodárskopolitickej stratégie SR by malo byť vytváranie prorastového, pritom však neinflačného, resp. infláciu neakcelurujúceho ekonomického prostredia. Tejto prioritě musí zodpovedať aj kurzový režim, ktorý okrem relatívnej stability meny by mal napomáhať zlepšenie vonkajšej ekonomickej rovnováhy.

Záver štúdie vyúsťujú do požiadavky vypracovať stratégiu sociálno-ekonomického rozvoja Slovenska na obdobie pred a na najbližšie roky po jeho prijatí do EÚ. Názory na ciele a nástroje nevyhnutných zmien v rôznych oblastiach, prierezoch a úrovniach ekonomiky by sa v nej mali sklbiť do ucelenej a priebežne aktualizovanej koncepcie strednodobého rozvoja SR. Vznikať by mala v úzkom prepojení a v diskusii vládnych aj opozičných síl, štátnych aj regionálnych inštitúcií, podnikateľských a akademických kruhov, odborov i tretieho sektora. Táto štúdia i jej pokračovanie by mohli byť prvými krokmi vo vytváraní jej poznatkovej bázy.